Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ,
БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной [illegible] 21-hээ гарана. | № 22 (18345). | 1990 оной январиин 27, суббото | Сэн 3 мүн.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй

УКАЗ

«Сагаалган» гэжэ национальна hайндэрые Буряадай АССР-тэ арадай hайндэр болгожо соносхохо тухай.

Буряад арадай түүхэтэ ба ажалай ёhо заншалнуудые сахиха, ажалшадые интернациональна ба арадуудай хани барисаанай үзэл бодолтойгоор хүмүүжүүлхэ зорилготойгоор Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиум нигэжэ тогтооно:

«Сагаалган» гэжэ национальна hайндэрые Буряадай АССР-тэ арадай hайндэр болгожо соносхохо.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ К. ШОМОЕВ.
Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Секретарь А. БЕРЕЩИНОВ.

Улаан-Үдэ, Соведүүдэй байшан.
1990 оной январиин 24.

СОВЕТ РОССИН АРАДУУДТА

КПСС-эй ЦК-гай Россин бюрогой, РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй ба Министрнүүдэй Соведэй

ХАНДАЛГА

Бултанда, Россин хуби [illegible] Социалис бүхы Эсэгэ [illegible] хандадаг хүнүүдтэ.

[illegible] арадай аша туhада ал-[illegible] шэнэдхэлгые үргэ-[illegible] арга шадабаритай [illegible] депутадуудаар hун-[illegible]ланабди.

[illegible] дотор олохон үн-[illegible] гол зорилгонууд бии [illegible] автономито республиканууд-[illegible] ба областьнуудта. [illegible] округуудта, олохон хо-[illegible] болон районуудта хам-[illegible]гдоhон hунгалтын урда [illegible] программануудай үндэhэ hуу-[illegible] hунгагшадай захяа-[illegible] тухай хэлэгдэнэ. Эдэ [illegible] өөhэдын шэнжэнүүдтэй-[illegible] нэгэн удха шанартай [illegible] нэгэн юумэниинь Со-[illegible] КПСС-эй ЦК-гай хандаhан [illegible] тээхи Хандалга соо-[illegible] тудалдана, социализ-[illegible], адли тэгшэ эрхэ-[illegible] арадуудай холбооё са-[illegible], шэнэ удхатай бол-[illegible] үндэhэн шухала үг зэ-[illegible] байна. Үндэhэ яhанай [illegible] дулдыдангүй, россинхид [illegible] совет булын бүридэлдэ [illegible] тухайдаа бодом-[illegible] Россин hунгагшадай [illegible] гэжэ хэлэхэ хэрэг-[illegible] тэрэнэй эли [illegible] үгэхын тула рес-[illegible], бүхы орон соо хубил-[illegible] хурдан түргэнөөр [illegible] энэ ниитэ нэгэн [illegible] дулдыдана бшуу. [illegible] болон захяа-[illegible] бүтэмжэтэй hайн юу-[illegible] ЦК-гай Россин бюро, [illegible] Соведэй Прези-[illegible] Министрнүүдэй Совет дэм-[illegible] бэелүүлхэ гээшэ Рос-[illegible] ба оюун ухаан бо-[illegible] үндэhэ hуури мүн, [illegible] бүхы оромнай хүгжэн [illegible].

[illegible] дээрэ республика до-[illegible] хубилалтанууд боло-[illegible] хадаа тэдэнэй бодо-[illegible] байhые гэршэл-[illegible] зүйл мүн. Росси үргэн [illegible] тэрэндэ мүн лэ асари [illegible] табигдадаг. Эхэ оронойм-[illegible] Социализм Республика-[illegible] хуби заяанай түлөө [illegible] харюусалга айхабтар [illegible] дурлал, энэрхы дулаан [illegible] национальна [illegible] үндэhэ яhанай [illegible] дээгүүр [illegible] олгатай огто [illegible], холбоотой байха ёhо-[illegible] социализм [illegible] энэниие бай-[illegible] үдэшэхалгэда, Эсэ-[illegible] хамгаалгада, хубилган шэ-[illegible] россинхидай оруулhан ху-[illegible] гүй гээшэ ехэ алдуу бо-[illegible].

[illegible] арадуудые хүндэлэнгүй, нэ-[illegible] бузарлаха, тэдэ ямар бэ [illegible] хүнгэлэлтэтэй hайн [illegible] гэжэ зэмэлхэ hэ-[illegible] хүнгэлтагүй бшуу. РСФСР-[illegible] асуудалнууд бии. Хүн зоной [illegible] hууриjалгын хангал-тагүй байлга, тэрэнэй байгаалиин нөөсэ баялигуудые урихэ хорооhо ушар баримтанууд бүгэдэндэ элирхэ юм. Гаргаhан алдуу дундануудай, алдуу ундуунуудай, сталиншина, мэгдэ, инмгтан Россида юунhээшье үлүү ехэ гарзэ хохидол ушаруулаа.

Хара бэшэ хүрhэтэ нютаг гэхэ мэтэ эртэ урда сагhаа хойшо ород арадай ажаhуудаг байhан үндэhэн хизээр нютагай асуудалнууд хүнэй зүрхэ сэдьхэл хүдэлгэнэгүй гү? Кузбасста, Урзалда, Волгодо, Байгал дээрэ, холын Хойто нютагуудта байгаалиие бузарлаhан хүшэр хүндэ байдал тохёолдонхой. Хойто зүгэй, Сибирь болон Алас-Дурнын үсөөн тоото арадуудай хуби заяан hанаа зобооно. Россин зарим хизаарнууд, областьнууд болон автономито эмхидэлнүүд ороной бусад нютагуудhаа социальна талаараа ехэ гээгдэлдэ ороhониинь элеэр харагдана. Ород болон бусад арадуудай түүхын, hуудал байдалай үнэтэ шухаг хүшөөнүүдые сахин хамгаалха, hэргээхэ тухай асуудал орёо хурсаар табигдана.

Эдэ бүхы орёо шухала зорилгонууд хубилган шэнэдхэлгын үндэhөөр шиидхэгдэхэ ёhотой. Орон дотормнай гансал социальна бэшэ, харин национальна үнэн зүб байлга улам үргэнөөр батадхагдана. Бүхэли арадуудта тэдэнэй hайн hайхан нэрэнь hэргээгдэнэ, мүнөө боложо байhан юумэн үнэн зүбые сагаалруулhан хэрэг мүн гэжэ нэрлэлтэй. Энэ хэрэг бүхы арадуудта, бүхы совет республикануудта, тэрэ тоодо Россида хабаатай байна. Үнэн зүб юумэн хадаа эртэ урда сагhаа хойшо Россин хүнэй эгээл нангин сэдьхэл бодолhоо үндэhэтэй байгаа.

Эрхэтэдэй хүсэл эрмэлзэлнүүд, тэдэнэй ухаан бодолой ургалта Россида гүрэнэй бэеэ даабан байдалые тодорхойлhон бүхы эрхэнүүдые олгохо тухай асуудалые зүблэхэ зүйлдэ табина. Гүрэнэй институдууд, тэрэ тоодо эдэнэй гол шухалань — Верховно Совет хубилган шэнэдхэгдэнэ. Республикын парламентые хоёр палататай болголго Россин арадуудай үндэhэ яhатадай аша туhые бүри таарамжатай зохидоор, hайнаар түлөөлхэ арга олгохо байна. Республикын ниитын эмхинүүд байгуулагдана. Бусадые баяжуулhан, харюудаа өөhэдөөшье баяжажа байhан бүхы республикануудай соёлой, оюун ухаан бодолой үндэhэ hууритай нягта холбоотой Россин ухаан бодолой хүсэн ургана. Россин Наукануудай академиин байгуулга республикада аша туhа асарха байна. Республикын шэнэ газетэнүүд, журналнууд нээгдэнэ. Россин телевидени болон радио байгуулагдана, мэдээсэлэй агентство тухай хөөрэлдөөн гарана.

Экономикодо социальна зорилгонуудые шиидхэхэ талаар эрид эрьелтэ хэгдэнэ. Гэбэшье бүхы дээрэ арадай ажахы мүнөөдөө хурдадхалгын шухала эршэ дэлисэ абаадүй байhаар. Бэрхэшээл түбэгүүдhээ республикые хайшан гэжэ гаргалтайб? СССР-эй Арадай депутадуудай хоёрдохи съездын шиидхэбэринүүд энэ талаар бодото арга нээнэ. Правительствын дурадхаhан Съезд дээрэ болоhон үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдээр баяжуулагдаhан экономикые тогтууритай болгохо асари ехэ, урдэнайхиhаа ондоо заншалта бэшэ хэмжээнүүд манай ороной, тэрэ тоодо Россин экономикые урагшань дэбшүүлхэ шэнэ хэрэгэй зэмүүдээр, мүнөөнэй хараа шэглэлдэр дэбшүүлхэ хуулинуудые хурдан түргэнөөр батадхаха шухала байhан тухай Съездын ниитэ хараа бодолтой тудалдана. Харалгааhан хэмжээнүүд хэдэ тохёолдоhон байдалhаа гараха экономическа хараа бодол гээшэ. Энэ 1990 он үндэhэ hуурита жэл болохо ёhотой. Нэгэ газартаа аргаан тогтоогүй, жэлэйнгээ түсэбые дүүргэхэ хэрэгтэй алдагдахагүй мүнөө бүхэнэй патриотическа уялга мүн!

Өөhэдынгөө олоhон мүнгөөр өөhэдыгөө хангалгада, өөhэдыгөө хүтэлбэрилгэдэ орэлгые дэмжэхэдээ, РСФСР экономическа хүсөө, түүхэй эдүүдээ гүйсэд дүүрэнээр хэрэглэхын түлөө, эрдэм ухаанай үндэhөөр хүдэлдэг hалбаринуудые хүгжөөхын түлөө, республикануудай хоорондо эд бараа тэнсүүритэйгээр хубаарилхын түлөө, республика бүхэнэй союзна бюджедтэ оруулhан мүнгэ зөөриин адли, тэнсүүритэй байхын түлөө, материальна hуудал байдалай ажалай хэмжээнтэй тудалдахын түлөө эдэбхитэйгээр тэмсэнэ.

Бидэ Совет Россин түхэл шарайе хубилгахын, тэрэнэй ехэ ба бага хото городуудые, hуурин тосхонуудые hэргээхын түлөө, гэр байра барилгые хурдадхахын, байрын гэрнүүдэй шанарые hайжаруулхын, болбосон түхэлтэй больницануудые, hургуулинуудые, элүүржүүлгын ба соёл-гэгээрэлэй эмхи зургаануудые үргэдхэхын түлөө тэмсэнэбди. Россин огторгой тэнгэриин арюун сэлмэг байхын түлөө, тэрэнэй гол мүрэнүүдэй уhанай арюун тунгалаг, ой мододойнь хатангүй, hайнаар ургажа байхын түлөө тэмсэнэбди.

Хубиин ба кооперативна ажал ябуулгые хүгжөөхын түлөө тэмсэхэдээ, «hүүдэртэ» экономикотой, хонжоо наймаатай, бэрхэшээл түбэгүүдые хэрэглэжэ, шахардуу шанга байдалые улам дэбэргэжэ байhан үзэгдэлнүүдые hамбаашалан, хубалзаа шэнгеэр hорожо, баяжажа, hанаа сэдьхэлээрээ доройтон унажа байгшадтай тэмсэлээ шангадхахыень нютагай Соведүүдые уряалнабди.

Тэнсүүритэй тааруу холбоо барисанда, нөөсэнүүдые гамтайгаар хэрэглэлгэдэ ба hэргээлгэдэ туhалха уялгатай ажахын тоосооё бидэ дэмжэнэбди. Теэд энэмнай нютагуудай хэрэ амаа харан таhарха эрхэ нүхэсэл болохо, али али талада туhатай хэмжээнай хэрэгүүдтэ hаалта хэхэ зэргэгүй. Нацинуудай таhаранги байхада бодото эрхэ сүлөө байхагүй, байжа шадахагүй! Россин Федераци сагшадаашье хэзээдэшье ороной бусад арадуудhаа амяарлагдахагүй юм.

Хүдэлдэг хүнүүдэй ба пенсионернүүдэй, үхибүүдэй болон залуушуулай, эхэнэрнүүдэй ба эрэшүүлэй, гэр бүлэнүүдэй болон ганса бэе хүнүүдэй, үсөөн тоотой гү, али олон миллион тоото арадуудай байдалда хабаатай бүхы юумэндэ үнэн зүб байдал батадхангүй, нацинуудые hэргээжэ болохогүй. Мартагдаhан гү, али муулэртай арадууд байха зэргэгүй. Хуули, гурим бүхы хэмжээгээр бэхижүүлхэ шухала. Хүнүүдые болон арадуудые холодуулдаг бэшэ, харин тэдэниие нэгэдүүлдэг хамтын зохёохы хүдэлмэри хубилган шэнэдхэлгэдэ эрьен тэхэришэгүй, батэ илалта хангаха аргатай.

Россин Федераци национальна орёо байгуулалта болоно. Тэрэнэй ехэ газар дэйдэ дээрэ 100 гаран арадууд ажаhуудаг. Тэдэнэй эрхэнүүдые, үндэhэ яhатанай онсо өөрсэ шэнжые жэншэдгүй хүндэлжэ, үргэдхэхын түлөө, тэдэнэй үгээ ойлголсохо, эбтэй зэтэй байхын түлөө Россин Федераци оролдодог. Автономито байгуулгануудта бодото бэеэ даанхай байдал олгохын, тэдэнэй арга боломжонуудые дээшэлүүлхын түлөө тэрэ оролдодог. «Мүнөөнэй эрхэ байдалда партиин национальна политика» гэhэн КПСС-эй платформые дэмжэхэтэйгээ хамта энэ шанга оршомдо болоно байhан үйлэ хэрэгүүдhээ гээгдэхэгүйн тула тэрэниие эдэбхитэйгээр бодото байдалда нэбтэрүүлхэ хэрэгтэй гэжэ Россин хүн зон тоолоно.

Советскэ Союзай ямаршье национальна оршомдо, ямаршье нютагта айл, эрхэтэн бүхэнэй аятай зохид байхын тула манай общество дотор бүхы эрхэ нүхэсэлнүүд байгуулагдаха зэргэтэй. Арадуудайнгаа аша туhа тухай бодохо зуураа, бидэ бултадаа орон соогоо эбтэй зэтэй, эрхэтэдэй амгалан тайбан байдал нангинаар сахиха уялгатайбди.

Дотоодын асуудалнуудые шиидхэлгэтэй гүрэнэй гадаадын политическа ажал ябуулга сэхэ холбоотой. Дайн дэжэр болохогүй юм аабза? гэжэ бүри хэдэн жэлэй саада тээ совет, Россин айл бүхэнэй hанаае зобоодог үнинэй асуудал хойшоо болгогдоо. Эб найрамдалай хэрэг бэхижэнэ. Теэд бидэ hанаагаа амарха гэнэгүйбди. Бүхы юумые зүбөөр сэгнэнэбди. Арми бидэндэ хэрэгтэй, тиин тэрэниие жэншэдгүй хүндэлхэ, зохихо хэмжээгээр хангаха, сэрэгэй албанай нэрэ хүндые үргэхэ хэрэгтэй гэжэ россинхид тоолоно. Гэхэтэй хамта, саашадаашье нэн түрүүн политическа, сэрэгэй бэшэ аргаар амгалан тайбан байдал хангаха хэрэгтэй.

Нютаг оронойм хүндэтэ хүнүүд, Советскэ Союзай эрхэтэд! Ниитын бүтэмжэтэй хөөрэлдөө бэхижүүлэн хүгжөөхые таанадые уряалнабди. Зүришэлдэхөө болижо, бодолтой буулта хэел, али алинда таарууд шиидхэбэринүүдые бэдэрэел. Хөөрэлдөө хэхэ шухала гэжэ hүүлэй үедэ олониитэ ойлгодог болоо. Энэмнай забастовкын зүришэлдөөнүүдые, нацинууд хоорондын гашуудалта хёмороо зүришэлдөөнүүдые ниитын элдэб хүдэлөөнүүдэй, элдэб үеын хүнүүдэй болон социальна бүлэгүүдэй хоорондохи харилсаануудай асуудалнуудые үнэн зүбөөр шиидхэлгэдэ хабаатай.

Бидэнэй хүсэлэл оролдолгонуудаа нэгэдүүлжэ шадаhан ушарта хубилган шэнэдхэлгэ түйлагдаха. Олон үеын хүнүүдэй ажалаар, хүлhөөр, шуhаар манай орон байгуулагдаа, тиин тэрэнэй национальна баялигые сахин арьбадхаха гээшэ хүн бүхэнэй патриотическа уялга мүн. Заводууд болон фабриканууд, колхоз ба совхозуудай ажалшадта, материальна ба оюун ухаанай баялигуудые байгуулдаг бүхы хүнүүдтэ бидэ хандаанабди. Манай хэрэгүүдые бидэнэй түлөө хэншье хэхэгүй — энээн тухай hанажа, үе сагай эрилтын ёhоор хүдэлдэг байял.

Социализмын зам шэлэhэн, гартаа буу барижа, тэрэниие хамгаалhан, арадай ажахые hэргээhэн, шэнэ районуудые түбхинүүлэн, шэнэ газар ашаглаhан хүнүүдтэ бидэ хандаанабди. Оронойе революционно ёhоор саашадань хубилгаха хэрэгтэ таанадай жэшээ туhа нэмэри болог лэ.

Россин залуушуул! Республикаяа үргэхэ, эсэгэнэрэйнгээ хизаарые hэргээхэ зорилгоhоо бүри ехэ патриотическа зорилго мүнөө сагта үгы.

Ухаан бодолой ажалтай хүнүүдтэ, бидэ хандаанабди: арюун зүб ябадалай болон гуманизмын нангин зорилгонуудые баталхын, убайгүй гутамшаг ябадалда харюу үгэхын тула таанад ехэ юумэ хэхэ аргатайт. Россин олон үндэhэ яhатанай соёлой дүрбэн тэгшээр хүгжэхын тула КПСС-эй ЦК-гай Россин бюро, РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиум ба Министрнүүдэй Совет бүхы юумэ хэхэ, арадай уран бэлигые дэмжэхэ байна.

Эхэнүүд ба үхибүүд бидэнэй онсо анхардаг зүйл болоно. Эхэ-эхэнэрнүүд, гэр бүлын гуламтые үнэн сэхээр сахигшад, үхибүүд ба дүтынгөө хүнүүд тухай hанаагаа табигдагтал адляар, манай хамтын гэртэ тохёолдоhон байдалда hанаагаа табиха бэзэ гэжэ найдаанабди. Тэндэмнай нам, эбтэй зэтэй, үнэн зүб байдал хэзээ хэзээнэйхиhээ хэрэгтэй болонхой. Республикын хүтэлбэрилэгшэд гэр бүлын асуудалые гол анхаралдаа абаха юм. Тэдэниие шиидхэлгэ, эхэнэрнүүдэй ажалые хүнгэдхэлгэ обществын социальна ба арюун зүб байдалые хангалгада туhалха ёhотой.

Һанаа зоборитой сагай болоод байхада, Азербайджанай ба Армениин арадуудта аха дүүгэй ёhоор хандаанабди. Нацинууд хоорондын хёмороо зүришэлдөөнэй гашуудалта хойшолонгууд тухай уйдхарта мэдээнүүдые сэдьхэлдээ дүтөөр хүлеэн абаха зуураа, Россин арадуудай үмэнэhөө танай ухаан бодолдо хандаанабди — үхибүүдэйнгээ, эжынэрэйнгээ, эгэшэнэр, дүүнэрэйнгээ ба hамгадайнгаа аша туhада хүсэ хэрэглэхэ ябадалые болюулыт! Һайн hайхан дүрэ хүсэл илан мэндаха бээз гэжэ этигэнэбди.

Россин коммунистнууд! Таанадта онсо харюусалга тохёолдоно. Ниитын ба ажалай эдэбхи үүсхэлээр, шэнэдхэлгын хэрэгүүдтэ эдэбхитэйгээр хабадажа, обществын нэгэдүүлхы гол хүсэн болохо партиин нэрэ хүндые ба нэгэдэлые бэхижүүлэгты, КПСС хадаа арад зоной аша туhада оролдодог арадай парти гэжэ ажал хэрэгээрээ үнэмшэлэн батадхагты!

Һунгагшадай эрхэтэн ёhоной уялгада хандаха зуураа, мүн тэдэнэй ухаан бодолдо хандаанабди. Россида [illegible] ханай ажалша [illegible] тэй, Совет [illegible] бүхы арадуу[illegible] тэйгээр хан[illegible] шье али б[illegible] лог лэ. Ш[illegible] син мате[illegible] арюун зүб [illegible] битаая ор[illegible] шадаха хү[illegible] лэ!

КПСС-эй ЦК-гай РОССИН БЮРО. РСФСР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМ. РСФСР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕТ.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ

РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй болон городской Соведүүдэй арадай депутадуудай hунгалтада бэлдэлгэ Гусиноозерск хотодо хэр ябуулагдажа байнаб гэhэн асуудал республикын Верховно Соведэй Президиумэй ээлжээтэ заседани дээрэ зүбшэн хэлсэгдээ. Арадай депутадуудай Гусиноозерскын горсоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ А. В. Черняховский энэ асуудалаар элидхэхэдээ, hунгалтада бэлдэлгэ шэнээр батала абтаhан Хуулинуудые баримталан ябуулагдана, саг болзортоо hунгуулиин комиссинууд, hунгуулиин участогууд бүридхэгдөө, комиссинууд байраар, транспортаар болон хэлхеэ холбоогоор хангагдана, мүнөө hунгагшадай списогууд табигдажа байна, соёлой «Шахтер» гэжэ байшангай дэргэдэ мэдээсэлэй-методическа түб байгуулагдаа, город соо 14 агитпункт хүдэлжэ эхилэнхэй гэжэ мэдээсэбэ. Городой ажалша коллективүүдтэ олон тоото суглаанууд, ниитын эмхинүүдэй конференци, пленумууд үнгэргэгдэжэ, депутадта кандидадуудаар 119 хүн дэбжүүлэгдэhэн байха юм. Һунгалтада бэлдэлгэ нютагай радио-дамжуулгануудта болон «Улаан Сэлэнгэ» гэжэ газетын нюурнуудта үргэнөөр харуулагдана гэжэ заседани дээрэ мэдээсэгдэбэ.

Гэбэшье hунгалтада бэлдэлгын ажал ябуулгада нилээд олон дутагдал бии байhаар гэжэ тус асуудал зүбшэн хэлсэлгын үедэ элирүүлэгдэбэ. Шухала энэ политическа удха шанартай кампаниие эхинhээнь түгэсхэлдэнь хүрэтэр эмхитэйгээр эрхилхэ тодорхой хэмжээ ябуулганууд хараалагдажа баталагдаагүй байгаа, энэ харюусалгатай үедэ тон хурсаар табигдадаг социальна асуудалнуудые шиидхэхэ, хүн зоной эгээн шухала эрилтэнүүдые хангаха, ажалай гурим, ниитын журам шангадхаха талаар эмхидхэлэй хүдэлмэри ёhотоор ябуулагданагүй, эрхэтэдэй оруулhан дурадхал гомдолнуудые горсоведэй гүйсэдком тэрэ доронь шиидхэнэгүй, hунгагшадай 31 захилай арбанинь бэелүүлэгдэнгүй үлэhэн байна.

Эдэ дутагдалнуудые дары түргэн зайсуулха, hунгалтада бэлэдхэлгын үедэ эмхидхэлэй хүдэлмэри улам эршэтэйгээр ябуулха гэhэн эрилтэ Президиум Гусиноозерскын горсоведэй гүйсэдкомой үмэнэ табиба. Партиин Центральна Комитедэй совет арадта хандаhан Хандалга дотор хэлэгдэhэн hанамжа дурадхалнуудые хүтэлбэри болгон, горсоведэй гүйсэдком гол анхаралаа, арга боломжонуудаа ажахын ба социально-соёлой асуудалнуудые шиидхэлгэдэ, хүн зоной ажаhуудалай хэрэглэмжэ эрилтэнүүдые хангалгада шэглүүлхэ зэргэтэй.

Эрхэ [illegible] hунгалтын комиссинуудта [illegible] hунгагшадай [illegible] уялгатай.

Һунгалтын урда тээ болодог элдэб олон суглаануудые хэрэг бүтэмжэтэйгээр шиидхэлгын, hанамжа бодолнуудаа сүлөөтэ янаар хэлэлгын оршондо үнгэргэхэ, депутадууда кандидадуудай hунгалтын урда тээхи программануудые тодорхойгоор хэлсэхэ, hунгагшадай захилнуудые бүридхэхэ хэрэгтэ нютагай Соведүүдэй гүйсэдкомууд эмхидхэхы үүргэеэ мэдэржэ, бүхы хэмжээнүүдые абаха болоно гэжэ Президиум онсолбо.

Энэ оршон байдалда республикын газетэнүүд, Телевидени болон радио-дамжуулгын талаар Буряадай АССР-эй гүрэнэй комитет hунгалтада бэлдэлгын ябасые үргэнөөр, шэнэ онол аргануудые хэрэглэжэ харуулхаяа оролдохо, hунгалта тухай шэнэ Хуулинуудые олониитэдэ ойлгуулха, мүн баhа социально-экономическа зорилгонуудые шиидхэхэ, эрхэтэдэй эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангаха талаар арадай депутадуудай Соведүүдэй эмхидхэжэ байhан хүдэлмэри тухай ажалшадта үргэнөөр мэдээсэжэ байха, энэ хэрэгтэ арадай депутадуудта кандидадуудые, совет хүдэлмэрилэгшэдые, hунгуулиин комиссинуудай гэшүүдые, юристнүүдые, арадай ажахын элдэб олон hалбаринуудай мэргэжэлтэдые хабаадуулха зэргэтэй гэжэ Верховно Соведэй Президиумэй баталан абаhан тогтоол дотор хэлэгдэнэ.

Буряадай АССР-эй арадай депутадуудай hунгалтада бэлдэлгын ябаса тухай Түбэй hунгуулиин комиссиин түрүүлэгшэ А. Б. Бардонов заседани дээрэ элидхэбэ. Тус комиссиин үнгэргэhэн табан заседани дээрэ шухала удха шанартай олон тоото асуудалнууд зүбшэгдөө, hунгалтада бэлдэлгэдэ хабаатай албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдэй тоосоон шагнагдаа, hунгалта үнгэргэхэ комиссинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй hуралсал үнгэргэгдөө гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдээсэбэ. Һунгалтада хэрэгтэй документнүүд бэлэдхэгдэжэ, хэблэлдэ захигдаhан байна. Арадай депутадта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэhэн хүнүүдэй намтарые хөөрэhэн плакадууд захигданхай. Республикын арадай 170 депутадта кандидадуудаар 460 хүн дэбжүүлэгдэhэн байгаа, тэдэниие бүридхэлдэ абаhанай hүүлдэ 12 хүн өөрынгөө кандидатурые болюулжа, hунгуулиин урдахи тэмсэлhээ гараhан тухай мэдүүлгэ комиссида оруулаа. Арадай депутадта кандидадуудаар дэбжүүлэгдэhэн 448 хүндэ 2244 этигэмжэтэ нюур туhа хүргэжэ, тэдэниие hунгахынь түлөө hунгагшадай дунда агитаци ябуулжа байна гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Хүдэлмэришэн ангиин, колхозниидуудай, эхэнэрнүүдэй, залуушуулай дундаhаа депутадуудта кандидадууд үсөөгөөр дэбжүүлэгдэhэн байна. Һунгалтада бэлдэлгэ юрэнхыдөө эмхитэйгээр, hунгалта тухай Хуулинуудай үндэhөөр ябуулагдана гэжэ hунгуулиин комиссиин түрүүлэгшэ элидхэбэ.

Республикын Верховно Соведэй Президиум [illegible] бусад асуудалнуудые хэлсээд, тусхай шиидхэбэринүүдые баталан абаба.

Буряад арадай үгэ ёhо заншалнуудые сахин хамгаалжа, саашадань улам хүгжөөхэ зорилготойгоор, республикымнай ажалшадай интернациональна хани барисые улам бэхижүүлхын түлөө Буряадай үгэ заншалта Сагаалганые [illegible] Буряадай АССР-эй [illegible] дэр болгожо тэмдэглэхэ гэhэн тусхай [illegible] шиидхэбэри Президиум [illegible]лан абаба.

[illegible]доой түл абалга эхилбэ

[illegible]hӨӨ ҮДЭРТЭ ОЛОШОРНО

[illegible] хүйтэнэй [illegible] байhан эдэ үдэр-[illegible] Шэбэрэй район-[illegible] ажахынуудта хо-[illegible] харюусалгата [illegible] үргэдэнэ. hүүлэй [illegible] «Загана»[illegible] колхо-[illegible] бригаданууд-[illegible] үлүүтэй хурьган [illegible] Энэ ажахын дүр-[illegible] хонишод Иван [illegible] Леоновой хүтэлбэ-[illegible] 444 хурьган [illegible] абаалгадаhан түсэ-[illegible]гүй hайнаар ондо оруулжа, түл түрэсыень бүрин бүтэнөөр түлжүүлхэ тэмсэлдэ орогшодто туха сүлөөгүй болонхой. Совхозой үнинэй хонишодой нэгэн Василий Семенович Бухольцевай отарада түрүүшын 250 хурьган абтаад, гарза хоролтогүй тэнжээгдэнэ.

Районой бусад ажахынуудта орходоо хэмжээгээрээ багахашье hаа, хони үсхэбэрилхэ hалбарияа хүгжөөжэ байhан «Путь Ленина» колхозой хони-[illegible] Георгий Степанович Гороховский 350 хурьга абаад байна.

100 эхэ хонин бүринөө 116 хурьга түлжүүлжэ, хонин бүринөө 5308 грамм ноохо хайшалжа туушагаа hэн.

«Георгиевский» совхозой эрхим хонишон И. Д. Галсановай бригадын үбэлжөөндэ хүрэжэ ерэхэдэмнай, газаа шэмэрүүн хүйтэн буугаагүй, Дүүхэйтын-Адагаар тооhо мана татажа байгаа hэн.

— Наранай бусажа, үдэрэй ута болоходо, үдэшэ, үглөөнэйнь жабарлаад, тооhо мана татана. Имэ жабартай хүйтэндэ хонидоо оройшог болоhон хойно дулаан байраhаань гарганабди. Һаяын үдэрнүүдтэ туха сүлөөгүй болгодобо. Түл абтажа эхилээ. Һүниндөө 25—30 хурьган гарана — гээд, Иван Дондокович мэндэшэлхэ зуураа хэлэбэ.

Ажахы соогоо Галсановтанай [illegible]

В. ШИРДАРМАЕВ.

АМЖАЛТА — ОРОЛДОСОhОО

тэйгээ хамта ажаллажа байhан Ирина басаганhаань асуубабди.

— Эрид мянган хонин даа. Зорилгомнай эхэ хонин бүриhөө хурьга абажа, зундаа эхэнүүдhээнь амяарлахадаа, туд бүриинь шэгнүүрые 18 килограммда хүргэнхэй байха ёhотойбди.

— Эды олон хонидые хэды хүн харууhалнабта?

— Баабай эхэ хоёрhоо гадна [illegible] Навиль Алямов, [illegible] арбадахи класс [illegible] минии бүлэ болохо [illegible] гэгшэд хүдэлнэбди, — гэжэ тэрэ харюусаа.

Хони, хурьгадайнь байраhаа хол бэшэ, хорёо соонь обоолоотой [illegible]. Арендын подрядай [illegible] 70 гектар хахалагдаагүй газар [illegible] нэйнгээ 35 гектарта обёос, бусадтань шэнисэ таряа юм. Үрэhэ хүрэнгыень өөрынгөө мүнгөөр ажахыhаа худалдажа абаhан байха. Удаань намартаа хонишод өөhэдынгөө тарялан дээрэhээ 1200 гаран центнер ороохо таряа хуряагаа. Мүн hолоомониинь эндэ бага бэшээр абтаhан байха.

— Табяад гектар сабшалантайбди. Үнгэрэгшэ зундаа тэндэhээ 530 гаран центнер эрхим шанартай үбhэ хуряагдаа. [illegible] — гэжэ Галсановтан хүрьгэн Навиль Алямов хэлэбэ.

Г. БАДМАЕВ,
манай корр.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ажалай ветерануд Долгор Доржиевна, Иван Дондокович Галсанов.
А. ЦЫДЕНОВЭЙ фото.

ПАРТИЙНА АЖАБАЙДАЛ

ШЭЛЭГДЭЖЭ ҺУНГАГДАБА

Манай Яруунын районой партийна организацинуудай ажабайдалда хубилган шэнэдхэлгын ашаар демократи бата найдамтайгаар нэбтэрүүлэгдэжэ, коммунистнуудай эдэбхи үүсхэл бадараагаа. Партийна суглаанууд дээрэ өөрынгөө һанамжа сэхэ руунь хэлэдэг, дурадхалнуудые оруулдаг болоо. Ажахынуудай партийна организацинууд хүдэлмэриеэ хүтэлбэрилэн ябуулхадаа, имагтал ниитын хүсэндэ гол түлэб түшэглэдэг, тэдэниие заабол хэрэглэдэг байна. Энээнтэй хамта коммунистнуудай эдэбхи үүсхэл дээшэлүүлхэ, харюусалгыень шангадхаха талаар бага бэшэ юумэн хэгдэнэ, хэгдэхэшье ёһотой ааб даа.

Тээмэндэ Яруунын совхозой партийна организациин хамтын суглаан болоо. Ушарынь гэхэдэ, энэ ажахын парткомой секретарь ябаһан Баир Дашиевич Митыпов шэнээр эмхидхэгдэһэн Улхасаагай совхозой ахамад ветеринарна врачаар ошожо, өөрынгөө мэргэжэлээр хүдэлхэ дуратай байһан тухайгаа мэдүүлээ ха юм. Партийна организациин коммунистнууд нүхэр Митыповэй мэдүүлгые хаража үзөөд байхадаа, тэрэниие секретариин уялгаһаа сүлөөлжэ, гүйлтыень дүүргэхэ гэһэн шиидхэбэри абаа бэлэй.

Тиигэжэ тэрэнэй орондо ондоо хүниие һунгаха хэрэгтэй болоо. Партиин гэшүүн, ажахын складуудые даагшаар хүдэлдэг Т. И. Дианов бодожо үгэ хэлэхэдээ, совхозойнгоо парткомой секретариин тушаалда коммунист Намсарай Сахаевич Будаевые дэбжүүлһэн байна. Тэрэнэй эдэбхитэй, хүтэлбэрилхы шадабаритай байһан тухайнь хэлэжэ, энэ кандидатурые дэмжэжэ, тэрэнэй түлөө дуугаа үгэхыень суглаанда хабаадагшадые уряалаа.

Тэрэнэй һүүлээр коммунист В. Н. Столяров үгэ абажа, Хоргын отделениие эрхилэгшэ Даба Очирович Содномовой кандидатурые дурадхаба. Тиихэдэ ахалагша үхэршэн Н. А. Ермошин совхозой парткомой секретариин тушаалда ажахынгаа агроном Владимир Бадмаевич Цыбжитовые дурадхаа.

Удаань суглаанда хабаадагшад дурадхагдаһан кандидатурануудые зүбшэн хэлсэжэ эхилбэ. Парткомой секретариин тушаалда дэбжүүлэгдэһэн агроном В. Б. Цыбжитов үгэ абажа:

— Би үшөө залуу, ажабайдалай дүй дүршэлгүй байнаб. Партиин зэргэдэшье ороһоор тиимэ үнинэй бэшэб. Минии кандидатурые болюулхыетнай гуйнаб,—гэжэ тэрэ мэдүүлээ.

Харин Н. С. Будаев, Д. О. Содномов гэгшэд үгэ хэлэхэдээ, өөһэдынгөө программатай сугларагшадые танилсуулаа. Тиихэдээ совхозой парткомой секретаряар һунгагдабал, ажахынгаа партийна организациин ажал ябуулгые хубилган шэнэдхэлгын үе сагай эрилтэнүүдтэ харюусамаар эмхидхэхэ байһанаа найдуулаа.

Һунгалтын дүнгүүдые согсолходо, нүхэр Содномовойнь түлөө олон хүн дуугаа үгэһэн байна. Тиигэжэ тэрэ Яруунын совхозой парткомой секретаряар һунгагдаа.

Партиин гэшүүн Даба Очирович Содномов арбан долоон наһатайһаа түрэл совхоздоо хүдэлжэ ажалайнгаа намтар эхилһэн байха юм. Тэрэ гэһээр хорёод жэл үнгэрөө. Тэрэ юрын хүдэлмэришэнөөршье, автомашинын жолоошонооршье ажаллаа. Тиихэдээ ходол магтаалда хүртэдэг байгаа.

Эдэ жэлнүүдэй хугасаа соо Д. О. Содномов өөрынгөө эрдэм һургуули дээшэлүүлхэ хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулаа. Хүтэлбэрилхы кадрнуудай техникум амжалтатайгаар дүүргэжэ гараа. Һүүлээрнь түрэл нютагтаа ерээд хүдэлжэ ябахадаа, ажалһаа таһалгаряагүйгөөр һуража, Буряадай хүдөө ажахын институт дүүргээ.

Тэрэ агрономоор, бригадираар, һүүлэй долоон жэлэй хугасаа соо отделениие эрхилэгшээр хүдэлжэ, өөрыгөө һайн талаһаа харуулжа, партиин гэшүүнэй нэрэ хүндые дээрэ үргэжэ ябаа. Тиимэл хадань Яруунын совхозой коммунистнууд хамтынгаа суглаан дээрэ олоной һаналаар Д. О. Содномовые парткомойнгоо секретаряар һунгаба гээшэ.

Д. АЮРЖАНАЕВА,
КПСС-эй Яруунын райкомой таһагые даагша.

Ороной шулуун нүүрһэ малтадаг районуудта забастовконуудай болоһонииынь мэдээжэ. Шахта, уурхайнуудай бэеэ даагаад ажаллаха эрхэгүй байлга, олон жэлэй туршада шиидхэгдээгүй социальна асуудалнууд энээнэй гол шалтагаан болоһон байна. Шахтёрнуудай зарим эрилтэнүүд зүб гээд мэдэрэгдэжэ, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй 1989 оной августа соо баталан абаһан тогтоол соо оруулагдаа һэн. Энэ тогтоолоор хараалагдаһан олон асуудалнууд шиидхэгдээ. Харин хэдэн асуудалнуудые ажалша коллективүүд өөһэдөө шиидхэхэ ёһотой. Холбоолжоной шулуун нүүрһэнэй уурхайда тогтоолой шиидхэбэринүүд хэр бэелүүлэгдэжэ байна гээшэб! Манай штатнабэшэ корреспондент Б. Черных иимэ асуудалтайгаар уурхайн партийна комитедэй секретарь Виктор Валентинович Ивановто хандаһан байка. Тэрэ иимэ харюунуудые үгөө.

ХҮНГЭЛЭЛТЭНҮҮДЫЕ ӨӨҺЭДӨӨ ТОГТООНОБДИ

— Гүрэн түрын энэ тогтоол баталан абахада, тэрээн соо хараалагдаһан шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ хэмжээ ябуулгануудые зохёохо эдэбхитэдэй бүлэгүүд уурхайда эмхидхэн байгуулагдаа һэн. «Востсибуголь» нэгэдэлэй захиралта гаража, тэрээн соо тогтоолой манай предприятинуудта хабаатай хубиие бэелүүлхэ хэмжээнүүд тодорхойлогдоһон байгаа. Шулуун нүүрһэнэй оптово үнэ сэнгые, предприятиин ажалшадта хүнгэлэлтэнүүдые хэхэ, хүдэлмэришэдые урмашуулха хэмжээнүүдые зохёохо бүлэгүүд уурхайда байгуулагдаа һэн.

Эдэ бүлэгүүдэй хүдэлмэриеэ дүүргэһэнэй һүүлээр ажалша коллективэй соведэй үргэдхэгдэмэл суглаан болоно, тэдэнэрэй дурадхалнууд хаража үзэгдөө. Шулуун нүүрһэнэй сэнгэй проект зүбшэгдэжэ, нэгэ тонно нүүрһэнэй сэн 14 түхэриг 42 мүнгэтэ гэжэ тодорхойлогдоо. Һүүлэй амаралтада гараһан уурхайн ажалшадта, гэнэ усалда ороһон хүнүүдтэ, хоёр жэлтэй болоодүй үхибүүдтэй эхэнэрнүүдтэ нэмэлтэ хүнгэлэлтэнүүдые хэхэ гэһэн дурадхалнууд суглаан дээрэ баталагдаа.

Уурхайн материальна урмашуулгын жасада хүсэд хүрэхэ мүнгэн зөөриин байбал, эндэ 20, тэрээнһээ олон жэлдэ хүдэлжэ, наһанайнгаа амаралтада гараһан, Минуглепромой ондоо предприятинуудһаа ажаллахаяа ерэһэн хүнүүдтэ 5 һарын салин хүлһэ түлэхэ гэжэ шиидээ. Харин 30 жэлэй туршада хүдэлһэн ажалшадта 7 һарын салин үгтэхэ юм. Хоёр жэлтэй болоодүй үхибүүдтэй эхэнэрнүүдтэ гүрэнэй үгэдэг мүнгэндэ нэмэлтэ түлбэри хэхэбди.

Гэнэ усалда ороһон хүдэлмэришэдтэ гурбан һарын салин хүрэтэр тэдхэмжэ хэгдэхэ юм.

Үхибүүдтээ гутал, хубсаһа хунар болон хэрэгтэй бусад зүйлнүүдые абаха гэхэдээ, мүнгөөр дуталдадаг бүлэнүүдые мүнгэ зөөреэр тэдхэхэ хэмжээнүүд хараалагдаа.

Материальна туһаламжын талаар бусад хэмжээнүүд зохёогдонхой гээшэ.

Эдэбхитэдэй бүлэгүүдэй оруулһан дурадхалай ёһоор хүдэлмэришэдэй тусхай хубсаһа үмдэхэ сагынь, нормонь шэнээр харагдажа үзэгдөө. Слесарь-заһабарилагшад үбэлэй сагта бээлэй абадаггүй һаа, мүнөө абажа эхилхэнь. Ашаа тушаан абагшад, шэрдэгшэд һэсы гутал абадаг болобо.

Ажалша коллективэй совет зарим хүдэлмэришэдэй ээлжээтэ амаралтые ехэ болгохо гэжэ шиидээ. Бульдозерой, харгын-транспортна машинануудай машинистнууд, тепловоз заһабаридаг слесарьнууд, мотористнууд болоод бусад хүдэлмэрилэгшэдэй амаралтын болзорто 12 үдэр нэмээгдэбэ.

Ажахын тоосооной эрүүл байдалда хүдэлжэ олоһон ашаг олзоһоо эдэ хэмжээнүүдые бэелүүлгэдэ мүнгэн һомологдохо байна. Энэмнай горняк бүхэнэй оролдосото ажалһаа дулдыдаха юм.

БОЛЗОРҺООНЬ УРИД

Захааминай тоһоной заводой коллектив үнгэрһэн жэлэй туршада хэзээ хэзээнэйхиһээ урагшатай хүдэлжэ гараа. Ажахы эрхилэлгын шэнэ эрхэ байдалда гол дүн гэжэ тоологдодог — баталһан хэлсээнэй ёһоор продукци худалдаха түсэб сүм дүүргэһэн байна. Түсэбһөө гадуур 56 мянган түхэригэй товарна продукци үйлэдбэрилэгдөө. Мүн даабариһаа үлүү 3 тонно малай тоһо, 44 тонно һү гаргажа, ажалай бүтээсэ түсэбөөр хараалагдаһанһаа 2,6 процентээр дээшэлүүлээ.

Ажалай түрүү онол аргануудые, шэнэ техникэ үйлэдбэридэ нэбтэрүүлжэ, иимэ үндэр дүнгүүдые туйлаа. Жэшээлхэдэ, үнгэрэгшэ жэлдэ һү юулэдэг шэнэ түхеэрэлгэ хэбсэрэгдэжэ, хүдэлгэгдэжэ эхилээ. Мүн шэнэ цех нээгдэһэн байна. Эндэ шэнэ түхеэрэлгэнүүд тодхогдонхой. Заводой туйлаһан амжалтада хүдэлмэришэд Г. В. Яковлева, Г. Д. Григорьева, С. Г. Воронин, мастер А. П. Бадмаева, лаборантка М. В. Воронина гэгшэд горитой хубита оруулаа. Ажалай эдэ түрүүшүүл үнгэрһэн жэлэй дүнгүүдээр заводой хүдэлмэришэдэй дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ эрхимлэһэн байна.

Заводой коллектив байгша оной түсэбтэ даабаринуудые болзорһоонь урид дүүргэхэ дээшэлүүлэгдэһэн уялга абажа бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлнэ.

Н. ШАГДУРОВА.

ГҮРЭНЭЙ ПРЕДПРИЯТИ ТУХАЙ ХУУЛИ БЭЕЛҮҮЛЭГДЭНЭ

ҺАЙНААР ШАЛГАЛТА ХЭГДЭНЭГҮЙ

Прибайкалиин районой предприятинуудта, барилгын эмхинүүдтэ гүрэнэй предприяти тухай хуулиин ямараар бэелүүлэгдэжэ байһые районой прокуратура шалгаһан байна. «Бурятагропромстрой» нэгэдэлэй нүүдэл оньһожоруулагдамал колонкодо шалгажа, 1988 оной октябриин 1-һээ ажахын тоосооной гуримаар хүдэлжэ байһан тус коллектив үйлэдбэриин үндэр дүнгүүдые туйлажа эхилээ гэжэ тэмдэглэлтэй. Түсэбөөр хараалагдаһанһаа ашаг олзо ехээр абажа, коллективэй социальна асуудалнуудые шиидхэжэ эхилээ. Гэбэшье бэеэ даагаад ажаллажа эхилээшье һаань абаһан ашаг олзоёо хубаарилха колоннын коллективэй эрхые нэгэдэл хазагайруулдаг байгаа. Ажахын тоосооной хоёрдохи янзаар ажаллажа эхилхын тула хэдэн асуудалнуудые шиидхэхэ хэрэгтэй һэн. Энэ ямар асуудалнууд бэ гэхэдэ, эгээн түрүүн барилгын материалнуудаар хангалгые һайжаруулха хэрэгтэй. Мүн нэгэдэлэй захиралтаар Заречныи барилгын хүдөөгэй комбинадта ямаршье түлөөһэгүйгөөр үгтэһэн пилорамые колоннодо бусааха, хэрэгтэй техникэ, түхеэрэлгэнүүдээр хүсэд хангаха. Бетоной холисо үйлэдбэридэг түхеэрэлгэгүй һэн тула һайн шанартай иимэ холисо гаргагданагүй бшуу. Энэнь барилгын шанарта тон муугаар нүлөөлжэ, голодоһон гаргагдана.

Шалгалтын ёһоор колоннын ашаглалгада тушааһан объект бүхэн шахуу проектно-сметнэ документациин эрилтээр баригдаагүй гэжэ элирүүлэгдээ.

Социалис зөөри сахин хамгаалхаар зохёогдоһон хэмжээ ябуулганууд һайнаар дүүргэгдэнэгүй. Жэшээлхэдэ, Югово һууринда баригдаһан магазинай проектно-сметнэ документаци саг соонь шалгангүй байһанһаа уламжалан, эндэ 2 мянган түхэригэй барилгын материалнууд үлүү ехээр гаргашалагдаһан байха юм. Баригдажа байһан объектнүүдые харууһалангүй байхадань, социалис зөөри хулгайлха ушарнууд үзэгдөө. Эд бараа болоод бусад материальна нөөсэнүүдые саг соонь, һайнаар бүридхэлдэ абанагүй. Гадна иимэ баялигуудай олоор дуталдаһан тухай хуули хамгаалгын органуудта саг соонь дуулгадаггүй байна. Шэнгэн түлишэ үлүүсэ ехээр гаргашалжа байһанаа ойлгоошье һаа, түлишэ-тоһодолгын материалнууд бүридхэлдэ абтаагүй. Мүн колоннодо ажалай, үйлэдбэриин журам һайнаар сахигданагүй. Районой прокуратура элирүүлһэн эдэ дутуу дундануудые усадхаха хэмжээнүүдые абаһан, ажалша коллективтэй хөөрэлдөө хэһэн байха. Мүн колоннын хүтэлбэрилэгшэдые материальнаар хэһээхэ хэмжээнүүдые абаа һэн.

Т. ЗАГУЗИНА,
Прибайкалиин районой прокуророй туһалагша.

ЛИТВАГАЙ ССР-тэ ОШОЖО ЕРЭҺЭН ТУХАЙ

Манай хамтын зорилгонуудые бултадаа шиидхэхэ ёһотойбди гэжэ М. С. Горбачевой январиин 11—13-да Литвагай ССР-тэ ошожо ерэһэн тухай материалнуудай суглуулбари нэрлэгдэнэ. Вильнюсэй ба Шяуляйн ажалшадтай — хүдэлмэришэн ангиин, таряашадай ба интеллигенциин түлөөлэгшэдтэй уулзалганууд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь, СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын хэлэһэн үгэнүүд, январиин 13-да республикын партийна эдэбхитэдэй суглаан тухай дэлгэрэнгы тоосоон, тэрээн дээрэ М. С. Горбачевой хэлэһэн үгэ, тэрэнэй Литвада ошоод байлгада хабаатай бусад материалнууд энэ номдо оруулагдаһан байна.

Политиздадай хэблэһэн суглуулбари «Красный пролетарий» типографида барлагдаба.

(ТАСС).

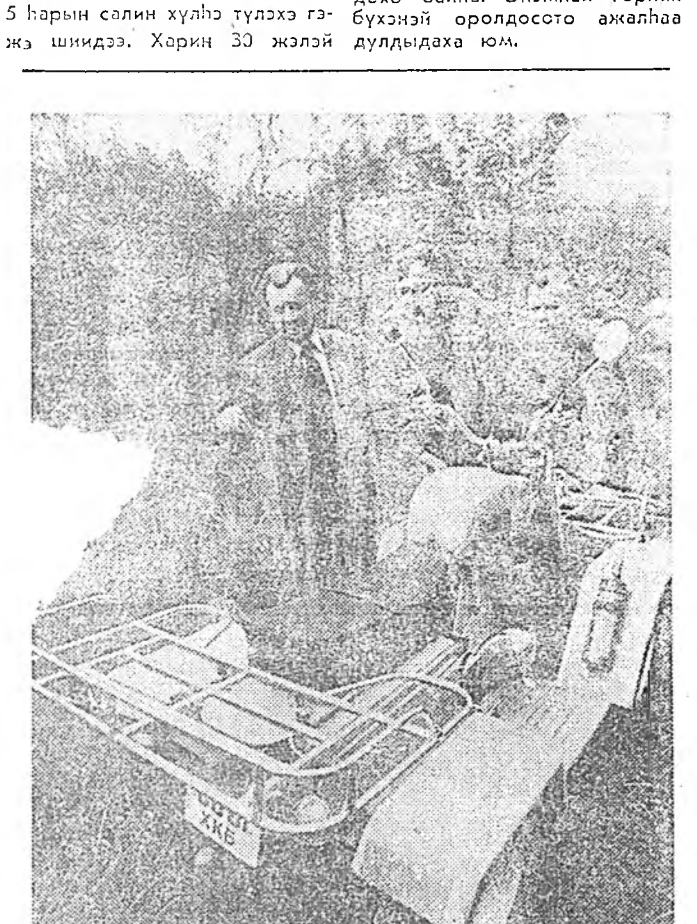

УКРАИНЫН ССР. Харьковай Малышевай нэрэмжэтэ тракторно-машина бүтээлгын заводто хурдан солбон ябадалтай универсальна трактор бүтээн зохёогдобо. 8 передачатай, 350 кубическа сантиметр хэмжээнэй двигательтэй энэ трактор асфальт харгы дээрэ часай туршада 60 километр түргэнеөр ябаха аргатай. Ялхи муу харгыда тэрэ 300 килограмм хүрэтэр ашаа шэрэхэ шадалтай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: туршалгын һүүлээр. Зүүн гарһаа — туршалгын секторэй начальник В. Черков, туршагша жолоошон А. Глухов ба туршагша инженер Л. Емельянов.

ТАСС-ай фотохронико.

Баргажанай районой Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой суута хонишон, Социалис Ажалай Герой, СССР-эй Гүрэнэй шангай лауреат Даша-Нима Буодиевич Сундуев түрэһөөр табин наһаяа гүйсэбэ.

Гал дүлөөр соробхилһон үхэлтэ дайнай урдахана энэ дэлхэйдэ мүндэлжэ, эльгэн хара зөөлэн хүрьһэнһөөнь хүлөө шоройдоһон Даша-Нимада үхибүүн бага наһаниинь хүндэ хүшэр үе сагта үнгэрөө. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай һүрөөтэ жэлнүүдтэ нютагайнгаа, айл хүршэнэрэйнгөө, үбгэд, хүгшэдэй, һамгад, бэреэдүүдэй, эхэ эсэгэнэрэй уйдхар гашуудалай нулимсын урасхал соо хүмүүжэжэ хүдэржэһэн хүбүүн арбан таба наһанһаа түрэл колхоздоо абаһаар хонишоноор ажаллажа, ерээдүйнгөө ажабайдалай үргэн замай намтарые эхилээ һэн.

Он жэлнүүдэй ошохо бүри хүдэржэжэ, бэетэй, түлгууритай болоходоо, түлгэнүүдые даажа абаад харууһалаа. Удаань дүршэжэ, арга шадабарияа баяжуулхадаа, һүрэг эхэ хонидые даажа абаа бэлэй. Ажахын правлени, мэргэжэлтэд Даша-Нимые ахалагша хонишоноор томилходоо, алдуу гаргаагүй. Арбан таба наһанһаа хонишоной хүнгэн бэшэ харгыгаар урагшаа дабшаһан тэрэнэй үсэд нэтэрүү, онсо оролдосотой, ажалша шээжэ таргалуулдаг байгаа.

— Хонин бэлшэжэ тобиржодог мал шуу. Эхэ хонидые түрүүшын ногоогоор садхаажа, хүшэлүүлжэ абахада, үдэсэтэй байдаг. Минии һанахада, бэлшээриимнай ногооной шанар, шэмэнь сүүдхэ соо адли байдаггүй ха. Мүн намаг газарай, добо, майлын ногооной шэмэ илгаатай байха. Хонидоо бэлшээхэдээ, энээниие хараада абаха шухала. Бэлшээри байнал гэжэ хонидоо адуулхада, туһа болохогүй гэжэ һанагшаб,— гээд Даша-Нима Буодиевич Сундуев хөөрэнэ.

Республикын хонишодой дундаһаа нэгэтэ бэшэ шалгаржа, чемпионой хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн энэ нүхэрэймнай бригада даалгагдаһан сабшаланһаа 2—3 мянган центнер үбһэ сабшажа, һайн шанартайгаар һүрилдэг заншалтай. Даша-Нима Буодиевичай наһанайнь нүхэр Зинаида Цыремпиловнагай арга шадабари өөрын «нюусатай». Тэрэ һүрэг эхэ хонидоо тон богони болзор соо искусственна аргаар үрэжүүлжэ, түл абалгын үедэ хурьгадаа түлжүүлхэ хүдэлмэриеэ бүхыдэнь хүтэлбэрилжэ ябуулдаг юм. Тиимэһээ тус бригадада хурьгадые абалсаһан залуу басагад (диилэнхидээ дүтынь нүхэдэй гү, али түрэлэйхидэйнь байдаг) тон богони болзор соо суута хонишодой арга шада-

ОДОТО ХОНИШОНОЙ АЛТАН...

бэрхэ, ухаатай һүбэлгэн байхын хажуугаар алхам бүхэнөө гүнзэгыгөөр бодомжолдог шэнартань зүбөөр лэ анхарал хандуулаа гэжэ һанахаар.

«Эрдэни шулуун элэхэ бүреэ үнгэ ородог» гэдэгтэл, тэрэ он жэлнүүдэй үнгэрхэ бүри арга шадабарияа арьбадхажа, түрүүшынгээ горитойхон дүнгүүдые туйладаг болоо юм. Тусхайлбал, ямаршье жэлдэ зуун эхэ хонин бүриһөө 125—150 гаран хурьга түлжүүлхэһээ гадна хонин бүхэнһөө 5—6 килограмм гэхэ гү, али колхозойнгоо дунда зэргын хэмжээнһээ хоёр дахин ехэ нооһо хайшалжа тушаадаг болоһон гээшэ. Иимэ (*) амжалта туйлахын тула түрүү хонишон һүрэгөө хабар, нажарай сагта ногооной эгээл шэмэтэй, шанартай байхада, һайнаар бэлшээжэ, арга шадабариин, дүй дүршэлэй дээжэһээ шудалжа үрдидэг гээшэ.

Арендын, гэр бүлын, кооперативна гү, али хамтын подрядай үшөө дэлгэрүүлэгдээгүй энээн тухай зоной дунда үгэ хүүрэй тараадүй байхада, Даша-Нима Сундуев иимэрхүү аргаар ажалаа эмхидхэнхэй ажалладаг байгаа. Жэшээлбэл, һүрэг хонидойнгоо нооһо отара дээрээ өөһэдынгөө хүсөөр хайшалжа тушаахаһаа гадна сабшалан даажа абаад уһалдаг, үтэгжүүлдэг, ургасыень хуряадаг байһан юм. Хонидой түл абалгын, мүн үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ үедэ Даша-Нима Буодиевич туһа хүргэжэ хамһалсахаар хүнүүдые өөрөө бэдэржэ олоод хэлсэдэг бэлэй. Удаань ажалай эмхидхэлэй энэ гуримай үргэнөөр дэлгэрхэдэ, 1988 онһоо ажахытаяа арендынэ подрядай хэлсээ баталжа, түсэб, гаргашануудайнгаа лимит болон олзо оршынгоо хэмжээе, салин түлбэриингөө гурим тодорхойлоо һэн. Үнэндөө энэ хэлсээн ахалагша хонишониие бүри ехэ амжалта туйлаха эрмэлзэлдэнь шэнэ хүсэ нэмээбэ ха юм.

Суута хонишондо һүүлэй жэлнүүдтэ зон ябадалтай болонхой. Эндэмнай районой түрүү дүй дүршэлэй һургуули нээгдэнхэй гээшэ. Тиимэһээ гансашье Баргажанай бэшэ, мүн хүршэ Хурамхаанай районой хонишод хаһа хаһадаа бүлэг бүлэгөөрөө ерэжэ, арга шадабарииень, дүй дүршэлыень шудална, зүбшэл заабари абадаг байна. Тэрэшэлэн Баянголой ажалай суута гурбан бастарнууд — Социалис Ажалай Геройнууд Ольга Энхеевна

МЭРГЭЖЭЛТЫН ЗҮБШЭЛ

ДОННИК — ЭРХИМ ТЭЖЭЭЛ

Һаглайжа үдхэноор, үндэрөөр ургадаг энэ ногоон малай эдихэдэ шэмэтэй, белогоор элбэг байһандаа гансашье силос, сенажда хэрэглэгдэдэг бэшэ, мүн ногооной витаминтай гурил болгоходо зохид юм. Тиимэһээ һүүлэй жэлнүүдтэ донник ногоондо ажахынуудай мэргэжэлтэд онсо анхардаг болоо.

Донник хуурай, элһэлиг гэхэ гү, али һалхинда үлеэлгэжэ муудадаг хүрьһэтэй поли дээрэ тарихада, тогтууритай баян ургаса абтана. Иимэ газарта ондоо ногоо тарибалтнай, үндэһөөрөө хаташаха, үгышье һаа, хура бороотойшье жэлдэ биратай ургаса хуряагдахагүй байдаг. Гэхэтэй хамта үрэжэлөөр бирагүй муу газарта донник тарихада хүрьһэндэнь азотно бодосууд ехээр сугларжа, һүүлээрнь бусад ургамалнуудые тарихада таарамжатай болодог юм.

Манай ургамалай сортнуудые туршадаг участок донник тарижа захалһаар гурбан жэл болоод байна. 1986 ондо гүрэнэй комиссиин зуушалгаар сортучастогнай «сретенский-1» сортын сагаан доннигой суперэлитнэ нэгэ центнер үрэһэ абажа, тэрэл жэлдээ 7 гектарай полидо тарижа туршаһан байха юм. 1987 ондо ган гасуурай бэрхэшээлһээ хохидобошье, гектарай 50 килограмм доннигой үрэһэ суглуулжа, бүхыдөө 3,5 центнер үрэһэтэй болообди.

Суглуулһан энэ үрэһэнэйнгөө нэгэ центнерыень Сэлэнгын районой Шасарганын совхоздо, 50 килограммыень Буряадай хүдөө ажахын институтда худалдаад, үлэһэн 2 центнер үрэһөө 1988 ондо Хүнтэйн 20 гектарай полидо таряа һэмди. Нёдондо манай сортучастогай коллектив энэ тарилгаһаа 80 центнер үрэһэ суглуулжа, тэрэнэйнгээ 73 центнерыень Буряадай республиканска үрэһэнэй станцида тушаахадаа 55.300 түхэриг мүнгэ абаа юм.

«Сретенский-1» сортын донник ногоон Сретенскын ургамалнуудай селекциин станцида бии болгогдоһон байха. Хойто зүгтэ дүтэрхы ургадаг, хоёр жэлэй ногоон гээшэ. Үндэһэниинь хүрьһэнэй гүн руу ургадаг, бэетэй, хүгжэнги байдаг. Эшэнь сэхээр ургадаг, 75—225 сантиметр хүрэтэр үндэрөөр һалбаран намаалдаг.

Манай сортучасток байгаалиингаа сагай уларилай талаар гандадаг зонодо ородог юм. Жэлдээ эндэ 258 миллиметрһээ ехэ бэшэ шииг нойтон ороно. Хура бороогой диилэнхи хубинь июль—август һарада — 121 миллиметр хүрэтэр ородог. Харин май һарада оройдоол 11 миллиметрһээ үлэдэггүй. Хабартаа тооһо шорой үрхирүүлһэн шанга һалхин баруун зүгһөө үлеэдэг. Зунай түрүүшын хахадта диилэнхидээ хуурай, харин хоёрдохи хахадһаа хура бороон орожо захална.

Сортучастогтамнай гурбан политой севооборот ашаглагданхай. Сэбэр паарай удаа шэниисэ, һүүлээрнь обёос тариһанай хойно полиёо паар болгон элдүүрилнэбди. Газараа хабартаа борнойлоод, хүрьһыень урбуулхагүй плугаар 16—18 сантиметр гүнзэгыгөөр элдүүрилнэбди. Тарилга хэхэһээ урид, нажарай хоёрдохи хахадай эхеэр культиваци хэжэ борнойлнобди. Энэ ажал нэгэ доро ябуулагдана. Удаань тарилга хэхын урда, мүн тарилга хэһэнэй һүүлээр полиин хүрьһэ нягтаруулан дараха хэрэгтэй. Хүнгэн, шанга һалхинда үлеэлгэжэ муудадаг хүрьһэтэй манай эндэ май, июнь һаранuудта донник тарихын аргагүй юм. Тиимэһээ энэ ногоо июнь һарын гурбадахи арбан хоногһоо тарижа захалхада хура бороон ашагтайгаар хэрэглэгдэнэ.

Эртүүр, май һарада, донник тарихада хабарай һүүлэй, мүн зунай эхинэй ган гасуурта хосоржо магадгүй. Эхин дээрээ энэ ногооной үндэһэн тон аалиар ургадаг. Тиимэһээ газарай хүрьһэнэй 4—5 сантиметр гүнзэгыгөөр хаташоо һаа, үндэһэшэжэ үрдеэгүй донник хосорхо бшуу. Шииг нойтоор дутамаггүй, дулаан байгаа һаань, донник таригдаһаар арбадахи хоногтоо бултайжа захалдаг. Хэрбээ энэ үедэ хуурайшаг байбалнь 15 гү, али магад 30 үдэрэй хойно бултайжа болохо. Доннигой үрэһэн үндэһэшэжэ ургахадаа хальһаяа дээшэнь түлхижэ гаргадаг. Тиимэһээ энэ ургамалые үлүү ехэ гүнзэгыдэ булажа болохогүй байна бшуу.

Доннигые олон болзорто тарижа болоно. Тиихэдээ заабол зуруудлан тариха хэрэгтэй. Манай эрхэ байдалда зурууд хоорондонь 30 сантиметр зайтайгаар таригдадаг. Бидэ гектарта 10 килограммай хүртэхөөр үрэһэ гаргашалнабди.

Тарихынгаа урда тээ доннигой үрэһэнэй шанар диилэнхидээ шалгагдадаггүй. Энэ алдуутай. Юуб гэхэдэ, доннигой үрэһэн заабол тарилгын шанарта хүргэгдөөгүй байдаг гээшэ. Суглуулагдаһаар һайнаар сохигдожо, хатуу хальһанһаа сэбэрлэгдээгүй байхадаа газарай хүрьһэн соо үни удаан хэбтэхэдээшье ургадаггүй юм. Хатуу хальһатай доннигой үрэһэн 1—2 жэлһээ байха табан жэл соошье ургангүй байжа болохо.

Тарилгаяа харууһалжа, нэмэлтэ тэжээл болгон минеральна үтэгжүүлгэ оруулхаһаа гадна буртаг ногооень усадхахада ургасань дээшэлнэ.

Донник ногооной тарилгада үтэгжүүлгэ хэрэггүй гэжэ хэлсэдэгынь буруу гэхэ байнаб. Иимэ ургамал бусадта орходоо шэмэ, шанараараа бүридэлөөрөө муу үрэжэлтэй газарта таарамжа ургадаг байха юм. Тиимэл һаа, иигэжэ хэлсүүлдэг байжа болоо. Үнэн дээрэ доннигой тарилгада фосфорно, калийна үтэгжүүлгэ нормоорнь оруулхада ашатай үрэтэй байдаг. Ургамалай һая ургажа байхада хүнгэн борнойгоор борнойлходо хамаагүй.

Хүдөө ажахыда доннигые олон зүйлдэ хэрэглэжэ болмоор. Малай тэжээлһээ гадна зүгы үсхэбэрилхэдөө тоһо ехээр суглуулхын түлөө тарихада болохо. Мүн газарай үрэжэл һайжаруулхаар тарихада хамаагүй юм.

Донник белогоор ехэ, химическэ бүридэлөөрөө буурсагта бусад ургамалнуудһаа дутуугүй шанартай байха. Хэрбээ энэ ногоо сэсэглэхэһээнь урид хуряажа абаа һаа, шэмэ шанараараа хамагые ахиха болохо. Энэ ногоогоор сенаж, силос дарахада шэмэ, шанартай тэжээл болохо байна.

Буурсаглажа ургадаг донник хадаа ган гасуурые ядамаггүй дабажа гарахаһаа гадна хужартай, үрэжэлөөр муу газарта ургахадаа баян ургаса үгэдэг байна. Энэ ургамалые үбһэн болгожо бэлэдхэхэдэ сорьёмо шанга үнэртэй (кумарин бодос) юм. Тиимэһээ доннигые сенаж, силос болгон дарахада энэ бодосынь доошолжо, хангалтама үнэрынь тунадаг байна.

Донник ногооной үрэһэ суглуулхадаа биологическа шэнжэ шанарыень хараада абаха шухала. Ушарынь хадаа, буурсагынь жэгдэ эдеэшэдэггүй юм. Тиимэһээ доннигой үрэһэ амяарлан хуряажа абабал таарамжатай гээд һанагдана.

Ногооной үрэһэ хоролтогүйгөөр хуряажа абахын тула баалнуудаа һүниндөө гү, али үглөөгүүр эртэ суглуулжа сохихо хэрэгтэй. Энэ үедэ доннигой буурсаг задархагүй һайн байдаг.

Ган гасуурай бэрхэшээлдэ хохидодог районуудай ажахынууд донник ехээр тарибал, гансашье малдаа белок элбэгтэй тэжээл ехээр бэлэдхэхэ бэшэ, мүн үрэһыень суглуулжа худалдахадаа горитойгоор олзотохо болоно. Тиимэһээ энэ ургамалда анхаржа, тарилгыень үргэдхэхэ ёһотойбди.

А. ТЫКСЫРОВ,
БАМ-ай зонын Хурамхаанай сортучастогые даагша.

Арадай кандидадууд

РЫН ХҮДЭЛМЭРИШЭН ХҮБҮҮН

рмолаев тухай үни-
шье hаа, нюур
уулзажа, танилсажа
мби. Локомотив-
бүтээрилгын заводой
дир Виктор Алек-
Поповой хүтэлбэрил-
да ажаллана гэжэ
байгааб. Өөрынгөө
тэрээ энэ бригада-
дахин ерээшье hаам,
хи халаанда гараха
дитынгээ даалгаба-
ээшээ ошоhон бай-
водой олон хэhэг-
тив» гэжэ газетэ
гаг hэн тула тэндэ
ажалай түрүү-
зурагуудай дунда
эй зураг хараа hэм.
нем руу хүдэл-
бэсаhатай, энээб-
залуу хүбүүн ха-
бэлэй. Тиигэжэ
залуу хүн ха юм
лгоо hэм. Хүнэй
маягынь доторой
хыень элирүүлдэг
ханаар энеэhэн энэ
гэшэ байгаа ёhо-
тиихэдэ hанагдаа

жэлэй хуушаар
тэ хаража байха.
вагонно комбина-
ив слесарь Алек-
ндрович Ермолаевые
арадай депутадта
дэбжүүлбэ гэhэн
шэбаб. Энээгээр
бүри саашань ун-
заводой бусад кол-
ндоо хүниие дэб-
тэрэнэй кандидату-
гээд ойлгожо абаа
тэрэнэй намтар
хоноор бэшэгдэн-

турэhэн А. М. Ер-
лаан-Үдын 41-дэхи
улиин 8 класс дүүр-
ионно техникумдэ
о. Энэ hургуулияа
дүүргэжэ, Далайн-
дто гурбан жэлэй
хээ. Тиигэжэ 1980
о локомотив-вагон
н заводто ажалла-
байна. Заводой тоо-
ойлолгын түбтэ
нигээр гурбан жэ-
хүдэлөөд, вагон
цехэй слесарьнүү-
а мүнөө болото-
1983 онhоо пар-
н гээд бэшэгдэн-
hэн.

ажалайнгаа хэрэ-
о ерэхэдээ, А. М.
танилсаа hэм. Өө-
гамжэтэ нюур, за-
альна хүгжэлтын
ольник Борис Аб-
рлостэй суг hунгаг-
хаяа бэлдэжэ бай-

Александрович По-
гадын бүридэлдэ
ай байгааб гэжэ hа-
байдалай баян дүр-
хүн минии, брига-
ай багша юм. Тус
үдэлжэ эхилhэн саг-
түсэбтэ даабарияа
байха ушар
Даадаг коллекти-
лмэрие hайнаар
элиг шадабарие
оримтэ гаршална.
ниитын ажабайдал-
гээр хабаадалса-
Буряадай АССР-эй
Соведэй депутадаар

хоёр удаа тэрэ hунгагдаhан байха. Бригадираа даган заводой, цехэйнгээ коллективэй ниитын ажабайдалда хабаадалсадагбди,— гэжэ А. М. Ермолаев хөөрэнэ.

Үнэхөөрөө бригадын гэшүүд ниитын ажабайдалда эдэбхитэй юм. А. М. Ермолаев энэ хэрэгтэ мүн лэ хабаадалсана. Тэрэ заводой парткомой, цехэй партбюрогой гэшүүнээр, цехэй ажалша коллективэй соведэй түрүүлэгшээр, заводой соведэй гэшүүнээр hунгагданхай. Гадна цехэй пропагандист юм. Суг хүдэлдэг нүхэдынь тэрээндэ хандажа, туhа хүргэхыень, зүбшэл заабари үгэхыень гүйдаг. Зарим орёо асуудалнуудые шиидхэхэ дүршэлгүйдэхэдөө, аха нүхэдтөө, бригадир В. А. Поповто хандажа, туhатай заабари абадаг байна. Партийна hуралсалай hургуулида тэрэнэй хэдэг хэшээлнүүд hонирхолтойгоор, үгэ булялдалгатайгаар үнгэрдэг юм. Шагнагшадайнгаа оруулhан дурадхалнуудые саашадань заабол бэелүүлхэ, заhан дутуу дундануудые усадхаха хэмжээнүүдые абадаг заншалтай. Цехэй хүтэлбэрилэгшэд энэ хэрэгтэнь ехэ туhа хүргэдэг юм. Пропагандист А. М. Ермолаевай хүтэлбэрилдэг полит-hургуули заводой эрхимүүдэй тоодо ородог. Энэ хүдэлмэриеэ эрхим hайнаар ябуулhанайнгаа түлөө тэрэ КПСС-эй горкомой, заводой парткомой Хүндэлэлэй грамотануудаар, үнэтэ бэлэгүүдээр шагнагдаhан байна. hунгалтын урда тээхи платформо, программаяа зохёоходоо, нүхэдэйнгөө хэлэhэн дурадхалнуудые, захянуудые хараадаа абаа.

Хубисхалта үе сагай «Бүхы засаг — Соведүүдтэ» гэhэн урда тэрэнэй платформын гол зүйлынь болоно. Бодото дээрэнь энээниие бэелүүлхын тула хүдэлмэришэн бүхэндэ эзэн ёhоной мэдэрэл түрүүлхэ шухала гэжэ тэрэ тоолоно.

— Хүдэлмэришэд үйлэдбэри дээрэ эзэн бэшэ байhаар гээшэ. Станок, түхеэрэлгэ миниигү, али шинии гү — хамаагүй болошонхой. Эсэсэй дүнгүүдтэ хубита оруулhанай зэргээр салин хүлhэн үшөөл түлэгдэнэгүй. Үнинэй энэ дутагдалнуудые усадхахын тула арендэнэ болоод, ажал эмхидхэлгын бусад түрүү онол аргануудые үйлэдбэридэ зорилготойгоор нэбтэрүүлхэ хэрэгтэй. Ажалша коллективэй соведэй эрхые үргэдхэжэ, арадай засагай түрүүшын үүр болгон, арадай депутадуудай Соведтэй холбооень бэхижүүлхэ шухала. Иигэжэ ажалша зониие гүрэн түрын ёhотой эзэд болгожо шадахабди,— гэжэ А. М. Ермолаев хэлэнэ.

Предприятинуудай министерствэhээ ехээр дулдыдангүй, бэеэ даагаад хүдэлхэ хэрэгтэ тэрэнэй платформо соо горитой анхарал хандуулагдана. Мүнөө үедэ республикын олонхи предприятинууд союзна мэдэлэй байhаар гээшэ. Тиимэhээ тэдэнэрэй хүдэлжэ олоhон ашаг олзынь горитой хубиие министерство абана бшуу. Ажахын гүйсэд тсосооной, өөhэдөө өөhэдыгөө мүнгэ зөөрөөр хангаха гуримаар хүдэлжэ байhан предприятинууд иимэ эрхэ байдалда бэеэ даагаад ажаллаха, социальна hалбарияа hайнаар хүгжөөхэ аргагүйдэнэ. Гэбэшье А. М. Ермолаевай мэдүүлhэнэй ёhоор, министерствэнүүд мүнөө сагта үшөөл хэрэгтэй байна. hалбариин холын хараатай түсэб зохёохо, материально-техническэ нөөсэнүүдээр хангаха асуудалнуудые министерство шиидхэхэ ёhотой. Гансал эдэ бүгэдые бэелүүлхын туладань министерствэдэ предприятинууд мүнгэ зөөри үгэхэ ушартай. Тиин энэ мүнгөөэ яажа хэрэглэhэн тухайгаа министерство ажалша коллективүүдэй урда тоосохо болоно. Иигэжэ үйлэдбэриин, социальна хүгжэлтын болоод бусад жасануудые баяжуулжа, хүдэлмэришэдэй ажаллаха, ажаhууха эрхэ байдалые hайжаруулха аргатай болохо юм. Мүн «юрын хүн тухай үдэр бүри анхарал оролдолго гаргаха» гэhэн урда хооhон үгэ болохо ёhогүй. Тиин hургуули, больница, садясли, магазин, гэр байра, соёлой объектнүүд олоор баригдаха жэшээтэй гээшэ. Гадна ажалай ветерануудта, үншэн хүүгэдтэ, олон үхибүүдтэй бүлэнүүдтэ, үтэлhэн ганса бэетэнүүдтэ туhаламжа үзүүлхэ аргатай болохо байна.

— Манай заводой комсомолшууд, залуушуул хүүгэдэй нэгэ байшан үнинэй шефтээ абаhан юм. Субботник үнгэргэжэ, хубсаhа хунар, нааданхай, элдэб хэрэгсэлнүүдые абажа, тэдэнэртэ үгэдэг, концерт, наада харуулдагбди. Адаглан хаража байхада, тэндэ хүүгэдэй тоо үсөөрнэгүй, харин олошоржо байна. Мүнөө сагта юундэ иимэ байха болоо юм? Общественэ энэ «үбшэниие эргалха» арга замууд программа соом хараалагданхай,— гэжэ А. М. Ермолаев hанаа зобонгёор хэлэнэ.

Автономито республикада байдаг hэн тула Россин Федерациин бүридэлдэ ородог автономито байгуулалтануудай эрхэ мэдэлые үргэдхэхэ хэрэгтэ горитой анхарал хандуулна. Автономито байгуулалтанууд союзна республикануудтай адли тэгшэ эрхэтэй байха ёhотой гэжэ тэрэ тоолоно. Хүгжэлгын зогсошоhон үе сагта үндэhэн арадуудай хэлэн, соёл, ёhо заншал тоогдохоёо болиhон байгаа бшуу.

— Манай республикын жэшээ дээрэ энээниие хаража боломоор юм,— гэжэ тэрэ хэлэнэ.— Түрэлхи хэлээ, соёлоо hайнаар мэдэхэгүй зон олон болоо. Манайшье заводто иимэ хүнүүд бии гээшэ. Иимэ байдалтай эбсэхээр бэшэ. Үндэhэн арадуудай түрэлхи хэлээ, соёлоо, ёhо заншалаа hэргээн хүгжөөхэ бодото хүдэлмэри ябуулха хэрэгтэй.

Хүн зоной аша туhые түрүүшын ээлжээндэ табидаг, хамтын хэрэгэй түлөө бүхы hанаа сэдьхэлээ хандуулдаг түхэл шэнжэнь эндэ яhала харагдана. Тиимэл хадань-түрэл заводойнь коллектив Александр Михайловович Ермолаевые hунгуулиин Улаан-Үдын городской территориальна 807-дохи округhоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар нэгэн дуугаар дэбжүүлээ гээшэ. Тэрэ hунгагшадайнгаа этигэл найдабариие хэзээдэшье харюулха хүдэлмэришэн гэжэ hанагдана.

Д. АМОГОЛОНОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А. М. Ермолаев.

А. ИЦКОВИЧОЙ фото.

САГААЛГАН ТУХАЙ БОДОЛНУУД

Түүхэhээ

АРБАН гурбадахи зуун жэл хадаа монгол угсаатанай ажабайдалдахи гайхамшагта үе саг байhан гэжэ урданай түүхэ, элдэб эрдэмтэдэй шэнжэлэлгэнүүдhээ, зохёолнуудhаа бидэнэр hайн мэдэнэбди. Дэлхэйн түүхэдэ энэ зуун жэлэй үлөөhэн мүр сараа, табиhан тамгань олондо мэдээжэ.

Энэ зуун жэлдэ агуухэ Монгол гүрэн бии боложо, урдандаа таhархай удархай, хара амияа хараhан, бэе бэетээ эбгүй байhан монгол угсаатанай бүлэгүүд, аймаг, отогууд Чингис хаанай ударидалга доро нэгэдүүлэгдээ. Тиихэдэ арбан гурбадахи зуун жэлдэ монгол угсаатан бэшэгтэй болоо. Кидань, уйгур, тангад, хитад арадуудаар дамжажа, буддын шажан эндэ ерээ.

Соёлой талаар шэнэ юунууд бии болооб? Бэшэг тэшэгтэй болоhон монголнууд арбан хоёр жэлтэй шэнэ литэ (календарь) 1210 ондо абаhан байна. Тиихэдэ монгол-түбэд литэ 1027 оной туулай жэлhээ эхилээ гэжэ баталhан үгэ бии.

Монголой түүхэтэ зохёолой гайхамшагта бүтээл «Нюуса тобшо» 1240 ондо бэшэгдэжэ, үйлэ ушарнуудые, он жэлнүүдые шэнэ литын ёhоор тооложо эхилhэниинь тэрээн соо харагдана. Жэшээлхэдэ, тахяа жэл—1201 он, гэжэ тоолоно. Харин монгол-түбэд литын ёhоор жаран жэлэй дүхэриг гээшэмнай 1027 онhоо тоологдожо эхилнэ.

Түбэдэй литэ туулай жэлhээ эхитэй гэжэ дээрэ дурдаа hэмди. Харин монгол угсаатанай хулгана жэлhээ литээ юундэ эхилhэн тухай ехэ эрсалдаан гарадаг. Тэдэ энээн тухай арад зоной зохёоhон элдэб домог, шог ёгто онтохон, хошоо үгэнүүд яhала бии ааб даа. «Арбан хоёр жэлэй эхин — ама сагаан хулгана» гэжэ арадай үгэ бии.

Арбан хоёр жэлтэй литэ иимэ гуримаар эхилнэ: хулгана, үхэр, бар, туулай, луу, могой, морин, хонин, бишэн (hармагшан) тахяа, нохой, гахай.

Сагаан hара хадаа монгол угсаатанай шэнэ жэлынь болоно. Сагаан hарын лэ гарахада, ямар жэл үнгэрбэб, ямар жэл ерэбэб гэжэ дахин мэдэжэ абанабди.

Буддын шажанай үшөө тарсадүй, дэлгэрээгүй үедэ сагаан hарые угтадаг, ехэ hайндэр монгол угсаатан эмхидхэдэг байгаа. Мүнөөнэй сагуст hарые «ногоон hара» гэжэ нэрлэдэг байhан гэхэ. Тэрэнэй hүүлээр алтан шаргы набшаhаа дэлгэhэн, удэртөө дулаахан, hүниндөө гаглюухан сентябрь hара гарана бшуу. Монгол угсаатан тэрэ hарые сагаа hара гэжэ нэрлэдэг байгаа. Юуб гэхэдэ, энэ hарамнай одоол сагаан эдеэнэй дэлгэрhэн, адуу малай тарганhан, алим жэмэсэй улайhан, бухы юумэнэй болбосорhон hайн hайхан сагта сагаа hараяа угтажа, сарюун мэндэ амараа хэлсэжэ, ажана түбхинэн hууhан амгалан сагай арюун хаhа болоно ха юм. Одоол энэ үедэ монгол угсаатан сагаан эдеэгээ бүйлүүлжэ, шэрүүн хүйтэн үбэлэй hаранууда эдихэ хоолоо бэлдэдэг байгаа. Сентябрь — сагаан hара гэжэ тиихэ үедэ ехэл зүбөөр нэрлэдэг байгаа гэhэн hанамжа яhалал зүйтэй юм.

Тэдэ Чингис хаанай аша хүбүүн Хубилай энээниие 1267 ондо хубилгаhан гэжэ урданай түүхэ гэршэлнэ. Сентябрь hара соо үнгэргэгдэдэг hайндэрые февральда болгожо, сагаан hара гээшэмнай хабарай эхин, шэнэ жэл гэжэ тооложо эхилhэн юм. Үнэндөө сагаан hарын гарахада үеэр сагаан эдеэн үшөөл хоморшог байдаг hааб даа. Зүгөөр урдын буряадуудай хэлэhэнэй ёhоор, сагаалганай болоходо, үүсэ мяхан, үбhэ тэжээл хоёр тэн хахадта ороод байха ёhотой ха юм. Энэмнай эдеэ хоолоо, үбhэ тэжээлэ арьбаhан, хабарай хара hалхитай hарануудта тэнигээн ажаhууха гэhэн холын зорилготой бодол hанаан, түсэб хараа гээшэ ааб даа.

Агуу эрдэмтэн Марко Пололходоо Хубилай хаанай ордондо сагаа hарые угталсаhан тухайгаа дэлгэрэнгыгээр бэшэhэн байдаг. Хубилай хаанай хүн зон сагаа hарые угтахадаа, сагаан эдеэ болон бусад хоолнуудые элбэг дэлбэгээр бэлдэдэг байhан гэхэ. Энэ үдэр Хубилайн харьяата хүнүүд үндэр түрэлтэ хаандаа сагаан моридые, сагаан тэмээдые, сагаан заанууды бэлэглэдэг заншалтай hэн хэш.

— Энэ үдэр монголшууд тэбэрилдэдэг, хүхидэг, найрладаг, — гэжэ Марко Поло бэшэнэ. Гараhан жэлдээ элүүр энхэ зол жаргалтай, элбэг дэлбэг эдеэ хоолтой, гоё hайхан хубсаhа хунартай ажаhуухые хүсэжэ, үреэлэй үгэнүүдые хэлэдэг байна.

Сагаан hарын hайндэр

САГАА hАРЫН дүтэлхэнhөө хойшо манай урдын буряадууд гэр байраяа сэбэрлэдэг, газаахи бог шорой гоо хамажа, суглуулжа галдадаг байhан гэхэ. Үшөө үбэлэй эхиндэ үүсэ хэхэдээ нари хэдэг байhан юм. Тэрэнь юуб? Үхэрэй үбсүүе хаяшартайнь ехээр тайран абаад, тэрээн соогоо хабhа, hээр, зүрхэ, эльгэ, hэмжэ, хошхонг, гүзээнэй дүрэ гэхэ мэтые хэжэ, тэрэнээ зохидоор орёогоод, хүргэдэг байгаа. Тэрэнээ сагаалганай урда тээ оруулжа гэдэхээдэг заншалтай hэн гэхэ.

— Нари задалха!

— Сагаа hарын хэшэгтэ хүртэхэ!

— Шэнэ мяха эдихэ!

Тэрэ нари гээшын үбсүүе абажа hайса шанаад, хоёр газараар зүрытар отолоод, бурханайнгаа урда табидаг hэн. Тэрэнь бүүлэг гэжэ нэрэтэй. Табяаша бүүлэгынь сагаа hарын хахадлатар тэндээ табяатай байха.

Нари гээшые нютаг бүхэндэ ондо ондоогоор хэдэг ааб даа. Тэрэмнай аймаг аймагай өөhэдынь ёhо гурим, заншал болоно.

Мүн «Бүтүүгэй үдэшые»— сагаан hарын нэгэн шэнын урдахи үдэшые — газар газарта ондо ондоогоор, өөhэдын гуримаар үнгэргэдэг байгаа. Зарим нютагуудта, илангаяа Сэлэнгын баруун эрьеhээ саадахи газарнуудта иигэжэ хэлсэдэг hэн гэхэ:

— Бүтүүгэй үдэшэ бүтэтэрөө эдихэ.

— Бүтүүгэй үдэшэ бухы жэлээ үдэшэхэ.

— Бүтүүгэй үдэшэ бухэли hүнезрээ найрлаха.

Буряад ороной зүүн нютаг, аймагуудта бүтүүгэй үдэр мяханай зүйл нэгэшье эдингүй, гансал сагаан эдеэгээр хооллодог hэн гэхэ. Тэдэ энэмнай газар газарай заншал, арсалдажа, булялдажа байхаар асуудал бэшэ ааб даа.

Сагаа hарын нэгэнэй үдэр ёhотойл hайндэр эхилнэ. Урданай буряадууд энэ үдэрые хабарай эхин, шэнэ жэлдэ тооложо, hайндэр, найраа гайхамшаг гоё hайнаар эмхидхэдэг байгаа.

Үглөөгүүр үшөө харанхыда айлнууд бодожо, шэнэ сайгаар гү, али hаяхан hаагдаhан hүөөр сэржэм үргэжэ, газаагаа эргэл түлэжэ, тэрээн дээрэ арсын набша, жодоогой мүшэр, сагаан далиин сэсэгүүдые галдажа, үнгэрhэн жэлэй муу муухай юумэнүүдhээ байра байдалаа арюудхадаг hэн.

Тиигээдшье сагаалган эхилхэ даа. Эгээл түрүүн сагаалжа ерэhэн хүн гээшэмнай эгээл хүндэтэй айлшан болодог. Тэрэ айлшан эрэ хүн hэа, гэртэ оромсоороо, бүхэдэхи хүтагаа досошонь табяад, бурханда ошожо мүргэнэ. hүүлээр гэрэй эзэдтэй золгодог, амар мэндыень асуудаг, байра байдал тухайнь мэдэжэ абадаг hэн гэдэг. «Буруумнай булшантай гү, даагамнай далантай гү?», «Сагнай hайхан, саhан нимгэхэн хээ?», «Элүүр энхэ энгэрээртнай дүүрэн хаяа?» гэхэ мэтын асуудалнууд буужал буужал байха.

Сагаалганай амаршалга — золгохо ёhо гээшэ баhал өөрын гуримтай. Дүү хүнүүд айлшанай гарые дороhоонь, альганууда өөдэнь харуулжа, тохоногтонь дүнгэн золгоно. Аха хүнүүд альгануудаа уруунь харуулаад, дээрэнь гараа табижа амаршална.

Амаршалалсаhанай hүүлээр айлшад эгээл хүндэтэй газар —хойморто hуужа, амгалан тэнюунээр забилха зуураа, орогшо айлайнгаа байра байдал тухай, үхибүүдэйнь, түрэл гаралайнь элүүр энхэ, мал адууhанай тарган тобир, үбhэ тэжээлэй элбэг дэлбэг тухай хөөрэлдөө эхилнэ. Эрэшүүл тамхияа залалсана.

Хоёр янзын табаг айлшанда табигдана. Сагаан эдеэнэй табагта элдэб шэхэр (саахар, конфетэ), айрhан, хүшөөмэг, гурилаар бэлдэгдэhэн шаанги, үрмэн, шара тоhон гэхэ мэтэ ороно. Эгээл түрүүн эдеэнэй дээжэ — халуун сай айлшанда барюулагдаа ааб даа. Айлшанай сай ууhаар, сагаан эдеэнэй табагhаа ама хүрэhөөр hуутар, мяхан табаг — бууза, шанаhан мяхан, гэдэhэтэй мяхан, шүлэн гэхэ мэтэ бэлэн болоодхино. Эгээл эндэ мяхан табагай табигдахатай хамта, гэрэй эзэн бодожо, танхатай гү, али гүсэтэй тогооной архи хундага соо хээд, айлшандаа барюулна. Айлшан сагаан эдеэнэй дээжэ — тогооной архиhаа сэржэм үргэжэ, орогшо айлайхиндаа амар мэндые, элүүр энхые хүргэжэ, гараа үргэн ёhолно:

— Мэндээ!

Гэр соо байгшад булталаа омог хүхюунээр харюусана:

— Мэндээ, мэндээ!

Айлшан гурбан хундага архи ууха зэргэтэй. Тэдэ саашадаа уухань өөрэйнь дуран ааб даа. Зүгөөр айлшан хүн гээшэмнай hогтожо оройдоошье болохогүй, тон элүүр энхээр гаража ошохо зэргэтэй.

Гэрэй эзэн ууса мяха хурса хутагаар отолон эмдэжэ, неhатай хүнүүдтэ эгээл түрүүн барина, бултанда тэрэ хоолhоо хүртөөнэ. Хониной дала hаань, баhал иимэ янзаар тэрэнэй мяхан хубаагдана.

Эдэ бүхы гурим сахиhанай, найрлаhанай hүүлээр дуу дуулалдаан, элдэб шог зугаа эхилнэ. Хуур, лимбэ дээрэ наадалган болоно.

Айлшад ерэжэл, ошсожол байна. Тэдэнэй гаралган дээрэ гарай бэлэгүүд барюулагдана. Үхибүүдтэ саахар, конфетэ үгтэнэ. Ямар шадалтай айл байнаб — энэнь сагаалганай үдэр эли тодоор харагдаад орхино. Дэлгэр баян сэдьхэлтэй, хүндэмүүшэ абари зантай айлайхин амтатай, элбэг дэлбэг эдеэ хоолтой, бэлэг сэхэтэй байна. Хатуу харьяд, харуу нарин гү, али үгытэй түлөөр айлайхид миил hула шулэ үүлгээд, хатаашан ээзгэй хажуулаад, хүйтэн бүлеэн сай табяад, архи тамхинай үнэршье үзүүлэнгүй айлшадаа гаргана.

Сагаалганай hайндэр — шэнэ жэлые угтаhан, сэдьхэл бодолоо арюудхаhан, сэбэр сэхэ hанаа hанаалhан, амгалан тайбаниие, элүүр энхые, дэлгэр тэнюун байдалые үреэhэн, дэлхэйн зургаан зүйл — түбинүүдтэ зол жаргал айладхан хүсэhэн ехэ үдэр.

Сагаалган — монгол угсаатанай хүсэ шадалаа, баян дэлгэрээ, сэдьхэл hанаагаа харуулhан, амгалан тайбаниие, зол жаргалые холод хүсэжэ байhан эли тодоор үзүүлhэн hайндэр.

Морин жэл тухай

МОНГОЛ угсаатанай арбан хоёр жэлнүүд соо муу жэл үгы юм гэжэ урданай түүхэ хэлэнэ. Зүгөөр гал могой жэл хатуу, түмэр хонин жэлдэ ган гасуур болодог, луу жэлдэ уhан үертэй байдаг гэhэн hүзэг бии ааб даа. Тэрэмнайшье сагай уларилhаа дулдыдадаг ушарнууд гэжэл ойлгохо болонобди.

Тиигэбэшье гарахаяа байhан морин жэл өөрын онсо томилолготой, өөрын удха шанартай гэжэ хэлсэдэг. Манай буряад арад хэр угhаа хойшо мориндо дуратай юм. «Морин — хүнэй ёhотой хани», «Морин — эрдэни», «Түрүүтэ мориной дабаагүй дабаан», «hайн морин — эзэнэйнь бурхан», «Морин—ажал хүдэлмэриин эхин», «Морин — ёhотой зөөри» гэхэ мэтын урданай, мүнөөнэйшье үгэнүүд бии. Үнэхөөрөөшье бодоод үзэхэдэ, мориной хэзгүй ажал, мориной гаталаагүй уhа гол, дабагүй хүтэл хада, тала дайда дэлхэйдэ хомор ааб даа. Хүниие мориной хүргэн абашаhан харгы эртэ урдын домог мэтэ баhашье ута. Морин — газарша. Морин — урилдааша, хүгарша, гүйгөөшэ. Морин — дайлалдааша. Морин — ажалшан. Морин — бүжэгшэн. Морин — нүхэр. Ямар олон томилолго, ямар олон шадабари, эди шэди, оюун бэлиг, hонор ухаан мориндо бии гээшэб! Буряад арадай урдын дуун бүхэн соо шахуу морин эрдэни магтан дуулагдана. Үльгэр домогуудай баатарнууд хүлэг моридойнгоо аша туhаар амиды мэндэ үлэнэ, дайсаниие дарана, үхэhэн, алуулhан аад, дахинаа амидарна, тэдэнэйл заабари үгөөр элдэб олон бэрхэшээлнүүдые дабажа гарана.

Моридой ямар олон үүлтэр бииб? Дэлхэйдэ суутай болоhон араб үүлтэр. Дэлхэйн хахадые шахуу дабажа гараhан монгол үүлтэр. Хэдэн дайн байлдаанай гал дүлэн соогуур гаралсаhан кабардин, Доной үүлтэр. Элhэн губи, хада ууладашье, намаг соошье тулидаггүй ахалтекин үүлтэр. Гансал манай уужам дэлгэр Эхэ орондо аяар таби гаран үүлтэрэй морид бии.

Зэмбуулинда дэгдэhэн, түргэн бушуу самолёдуудаар дэлхэйн бүмбэрсэгые багахан саг соо тойрон ниидэhэн сагта морид тухай хөөрэхэдэм, зарим хүнүүд намайе гэнэн хонгорто тооложо болохо. Тэдэ адуун hүрэгые үдхэхэ асуудал жэлhээ жэлдэ гаража байдаг. Үнэн дээрээ урагшаа амжалтатай энэ энэ талаар ябашаhан хэрэг үгы шахуу. Адуун hүрэг жэлhээ жэлдэ үсөөржэ байна. Дэлхэй дээрэ мүнөө үедэ 70 гаран миллион морид тоологдодог hаа, энэ ехэ СССР орон доторнай оройдоол 6 миллион тухай морид бии. Буряад орондо адуун hүрэг эрид олошорногүй. 1960-аад онуудай эхеэр адуун, ямаан хоёрые үдхэхэ түсэбэй үгы шахуу боломсоор, мориной түүхэй эльгэндэ, даланда, халуун хята, омhондо дуратайшуул олошороод, адуун hүрэгые хяара хороожо, үүсэ hайса хэhэн байха.

Манай буряад арадай ёhо заншалта «Эрын гурбан наадандa» мори урилдаан ороно ха юм. Олон модоной газарта болоhон урилдаанда түрүүлжэ ерэhэн хүлэгтэ ямар hайхан, ямар үлзы дэмбэрэлтэй соло дуудагдадаг байгаа гээшэб!

Адуунhаа танижа бариhан,
Агтаhаань hунгажа абаhан,
Гол нугаар урилдажа,
Гоё шэнжэтэй болоhон,
Утын намар уяжа,
Урилдаанай шэнжэ олгоhон,
Эрэлхэг гүүнэй унаган
Эрхэ боро хүлэг!
Харанхы газарые
Гэрэлтүүлэн ерэгшэ,
Хартаганаата талые
Харгы гарган ерэгшэ,
Төөм hөөм шэхэтэй,
Түгэс hайхан бэетэй,
Шэнгэхэн дэлhэтэй,
Шэрүүн гүйдэлтэй,
Шэрэм турууе табилан,
Шэгэдхэмэл мүнгэн
hөөсө хабиран,
Хан булад турууе түрүүлан,
Хада уула дабуулан,
Дүн сагаан шудые
Ташаганаса хабиран,
Дуран мэтэ
Уран нюдэ эрбэлзүүлэн
ерэгшэ

Хүлэг мориной
Хүжэ hайхан дээжэ —
Саяан уулын
Сарюун унаган,
Байгал далайн
Зэрлиг долгин —
Гайхамшаг hүрэгэй,
манлай —
Гал түргэн боро!

Иигэжэ соло дуудан байхадань, холо газарые агшаан түрүүлжэ ерэhэн морин хүлэг соло дуудажа зогсоhон хүнэй барааша шэрүүн хадагые эдин залбан алдатараа дээшэ үлыжэ, магтаалда хүртэhэнөө мэдэhэндэл хүлгэн баясан байдаг бэлэй. hэн гэдэг.

Тиимэhээ мүнөө гарахаяа байhан Морин жэлнай баhал удхатай, үлзы дэмбэрэлтэй байхал болоно.

Монгол литын ёhоор, жаран жэлэй дүхэриг, гортигой гуримаар, жаран жэл болоод эрьежэ ерэдэг сагаан, түмэр Морин жэл мүнөө гарахань. Тиихэдэ 400 жэлэй саада тээ, 1590 ондо сагаан түмэр морин жэл угтагдаhан байна. Тэрээнhээ урдашье 1210 он хүрэтэрхи морин жэлнүүдые тоолоожо болоно. Манай 19-дэхи, 20-дохи зуун жэлнүүдтэ (1810, 1870, 1930, 1990 онууд) сагаан түмэр морин жэл дүрбэдэхиеэ гаража мандахань гээшэ.

Мүнөө үедэ Сагаа hарын hайндэрые — сагаалганиие яажа угтаха тухай хөөрэлдөөн яhала гаража байна. Харин мүнөө Сагаалганиие республикымнай арадай hайндэр болгожо Хуулита ёhоор соносхоhондонь тон баяртай байhамнай ойлгосотой.

Монголой Арадай Республикада сагаалган хадаа «Малшадай hайндэр» гэжэ ехэл зүбөөр нэрлэгдэнхэй байна ха юм. Монгол угсаатанай нэгэн болохо буряад арадай заншалта энэ hайндэр «Сагаалган» гэhэн эртэ урдынгаа удха шанарые шэнээр, мүнөө сагайхяар абажа, олон түмэнэй сэдьхэл бодол шэнэлhэн, үнгэрhэнөө дурдажа, дутуу дунданудаа усадхангаа, ерээдүй тухай бодомжолhон хаhа сэг, үдэр болохо гэжэ этигэнхэйбди.

Георгий ДАШАБЫЛОВ,
поэт, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн.

Улаан-Үдэ.

ЛЬГЭРШЭН

алын Будалан ню-
гай-Ара гэжэ газар-
уд омогой хотондо
альшанай hасаран
эй нютагта амиды
hан ори гансаан
мүн. Тэрэ эди
үули hударш
шоройдоhон тоонто
ойл аймаг зониинь,
hан ажал хэрэгынь
элэ ехэ эрдэмынь
айна. Ондоогоор хэ-
э гансал ажабайда-
али хэhэн хүн гэшэ.
ой hургуулида яба-
монголые шудал-
эшэб. Бага эзэгэ ла-
мэдэхэб. Намда
байхаб даа. Үльгэр
ша үбгэд хүгшэдэй
агнажал сээжэлдэ-
а. Галсанай Сэдэн,
мбо гэхэ мэтэ үль-
гэд Будаландамнай
hэн. Тарян ажалда
тэдээнтэй харилса-
хээндэ hураhан хүн
жэ hасаран-ахай хөө-

хэлэхэдэ, энэ түмэр
рин жэлдэ 78 наhаяа
ябаhан үндэр наhата
хэдэн олон үльгэр-
жээр мэдэдэг. Уран
янгатуулан таталха-
эрэйнь удха шагнаг-
ойлгосотой боло-
үльгэр 40 мину-
ода таhалдуулангүй
гатай. Гэбэшье, шаг-
ойдоошье хашардаг-
лхэдэ, «Алтан шаа-
н шаахай», гэжэ үль-
эл дүшөөд минутын
ргэлжэлдэг юм.
үбгэжөөлэй үльгэр
Шэтын телевиденидэ
Буряадай ниитын эр-
институдай литера-
он искусство шэн-
кторэй ахалагша эр-
элмэрилэгшэ, искусст-
мэй кандидат, СССР-
озиторнуудай холбоо-
н Дашанима Санжие-
ов hасаран-ахайтай бү-
до харилсаа байгуул-
Үбгэжөөлэй эрхилжэ-
эг олоной дунда дэл-

гэрүүлхэ талаар үүсхэл оролдолго гаргадаг. 1988 оной апрель hарада Литвагай ССР-эй Клайпеда хотодо арадай аман үгын бүхэсоюзна hайндэрэй үнгэргэгдэхэдэ, hасаран Бальшинов энэ хэмжээ ябуулгада хабаадалсажа, «Алтан сэндэл Ноён хаан» гэжэ үльгэрөө хөөрөөд, суглараашадай үндэр сэгнэлтэдэ хүртэhэн байна.

Үльгэршэнэй анханайнь нүхэр Дашанима Санжиевич тэрээнтэй Балтиин далай шадар ошолдоhон юм. РСФСР-эй Композиторнуудай холбооной хүгжэм болон фольклор эрхилдэг комисси, СССР-эй хүгжэмэй жасын фольклорой таhаг, Литвагай ССР-эй гүрэнэй консерватори, мүн Клайпеда хотодо арадай аман үгын бүхэсоюзна hайндэр эмхидхэhэн тусхай комитет манай нютагай үльгэршэнэй бэлиг шадабариие үндэрөөр сэгнэжэ, тэрэниие Хүндэлэлэй грамотаар шагнаhан байна. hасаран-ахай тэрэ шагналаа мүнөө гэртээ гамтайгаар хадагалжа байдаг.

Гэхэтэй хамта hасаран Бальшинов үльгэр түүхэ шэнжэлэлгын зональна, бүхэроссин хуралдаануудта нэгэтэ бэшэ хабаадалсаhан хүн.

— Мүнөөнэй залуушуул үндэhэн хэлээ, үгэ хүүрээ мартажа байна. Амиды мэндэ ябаhан дээрээ нютагайнгаа эдир үетэндэ мэдэхэ юумээ дамжуулаа hаа гэжэ оролдодог гээшэб. Манай эндэхи залуушуул hүүлэй үедэ үльгэр түүхээр яhала hонирходог боложо байна гэжэ hанагшаб,— гэжэ hасаран-ахай онсолон тэмдэглэбэ.

...Үбгэжөөл эхилhэн үльгэрөөш хөөрэжэ түгэсхэбэ, үбhэшэдэй хүдэлмэридөө гараха сагыншье хүрэбэ. Улад зон наhажаал бээбайнгаа hонирхолтой хөөрөөнhөө хүсэ шадал оролhон мэтэ, урматай хүхюунүүд сабшалан тээшээ ошонод. Харин минии шэхэндэ hасаран Бальшиновай уянгатуулан татаhан үльгэрэй аялга соностоhоор. Энээндэл адли тэрэнэй хөөрэhэн үльгэр туужанууд ургажа ябаhан залуушуулай зүрхэ сэдьхэлдэ бүхөөр хадуугдажа, тэдэнь үеhөө үе дамжан ябаhай.

Б. ГАРМАЖАПОВ,
манай корр.

БУРЯАДАЙ АССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДТА КАНДИДАДУУДЫЕ БҮРИДХЭЛДЭ АБАhАН ТУХАЙ БУРЯАДАЙ АССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ hУНГАЛТА ҮНГЭРГЭХЭ ОКРУЖНОЙ hУНГУУЛИИН КОМИССИНУУДАЙ

МЭДЭЭСЭЛ

hунгуулиин Денисовскэ 24-дэхи округ

1. **Устинов** Василий Васильевич, 1955 ондо түрэhэн, КПСС-эй гэшүүн, хилээмэнэй 5-дахи баазын директор, Улаан-Үдэ хото.

2. **Юндунов** Владимир Машеевич, 1942 ондо түрэhэн, партийна бэшэ, республиканскэ эндокринологическа диспансерэй хирургическа отделениие даагша, Улаан-Үдэ хото.

hунгуулиин Саянтын 160 дахи округ

1. **Жарникова** Галина Егоровна, 1957 ондо түрэhэн, партийна бэшэ, Тарбагатайн районой Шулуутайн холимол тэжээлэй заводой түсэблэлгын таhагай начальник, Солонцы hуурин.

2. **Малых** Анисья Федотовна, 1941 ондо түрэhэн, партийна бэшэ, Тарбагатайн районой Ербановай нэрэмжэтэ совхоз-техникумэй техник-үрэжүүлэгшэ, Доодо-Саянта hуурин.

3. **Орлова** Антонида Поликарповна, 1939 ондо түрэhэн, КПСС-эй гэшүүн, «Забайкальский» гэжэ ан үсхэбэридэг совхозой ахамад зоотехник, Улаан-Үдэ хото.

ХИЛЫН · ТАСС · АПН · СААНАhАА

ЭЭЛЖЭЭТЭ СЕССИ

БУДАПЕШТ. Венгриин Республикын Гүрэнэй суглаанай ээлжээтэ сесси Будапештдэ болобо. Ямар шажан мүргэлдэ шүтэхэ байhан тухай хуули, мүн гүрэнэй болон Венгриин hүмэнүүдэй хоорондохи хэлсээнүүдые хаража үзэхэ тухай Гүрэнэй суглаанай дурадхалые парламентын депутадууд олонхиин дуугаар баталан абаhан байгаа.

ЭКОНОМИЧЕСКА ХАРИЛСААГАА ЭДЭБХИЖҮҮЛХЭ

БОНН. Совет-Баруун Германиин экономическа харилсаае хайшан гэжэ эдэбхижүүлэлтэйб? Хамтын предприятинуудай ажал ябуулгые үргэдхэхын тула юу хэлтэйб? СССР-тэ эд хэрэглэмжын дэлгүүрые тогтууритай болголгодо ФРГ хайшан гээд туhалжа шадахаб? Эдэ бүхы асуудалнууд гурбан үдэр соо Франкфурте-на-Майне хотодо үнгэргэгдэhэн Совет-Баруун Германиин экономическа хуралдаанда хабаадагшадай гол анхаралда табигдаба.

Гейдельбергын Менеджментын институдай эмхидхэhэн энэ хуралдаанда хоёр ороной элитэ ехэ эрдэмтэд-экономистнууд, хамтын предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд, худалдаа наймаанай бүлэгөөрхидэй түлөөлэгшэд хабаадаhан байгаа. Совет талаhаа Бүхэсоюзна экономическа бүлгэм тэрэниие эмхидхэлгэдэ хабаадаа hэн.

ҮЗЭМЖЭДЭ ТАБИГДАБА

ВАШИНГТОН. Оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха талаар федеральна агентствэдэ (АООС) министерствын эрхэ ба уялга олгохо тухай хуулиин проект США-гай сенадай ба конгрессэй түлөөлэгшэдэй палатын үзэмжэдэ табигдаа. Тэрэнэй үүсхэлшэд энэ үдэр президент Дж. Буштай уулзаhан байгаа. Зарим тэды ажаглалтануудые хэбэшье, агентствые министерство болгохо тухай hанал бодолые Дж. Буш юрэнхы дээрэнь дэмжэhэн байха юм.

АП агентствын мэдээсэhэнэй ёhоор, оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха талаар ниитэ нэгэн политика зохёожо, бэелүүлхэ зорилготойгоор АООС 1970 ондо эмхидхэгдэн байгуулагдаа hэн. Тусхайлбал, тэрэ газар уhые бузарлалгын ушар шалтагаануудые шэнжэлдэг, элдэб үлэгдэлнүүдые зайсуулха аргануудые зохёодог, радиациhаа оршон тойронхи байгаалиие хамгаалгын гол ёhонуудые зохёодог байна. 1988 оной баримта мэдээнүүдэй ёhоор, тус агентство 15,5 мянга шахуу хүдэлмэрилэгшэдтэй юм. Эдэнэртэ 5 миллиард шахуу доллар гаргашалагдана.

ЖАГСААЛНУУД БОЛОБО

БЕРЛИН. Германиие нэгэдүүлхэ уриануудhаа эхилээд, промышленна предприятинуудта тусхай шэглэлтэй үйлэдбэриин соведүүдые байгуулха эрилтэнүүд хүрэтэр эгээл элдэб урия лозунгнуудтай хэдэн жагсаалнууд ГДР-тэ үнгэргэгдэбэ.

Эгээл олоной хабаадалгатай жагсаал Лейпцигтэ болоо. 100 мянга гаран хүн тэрээндэ хабаадаhан байгаа. «Шэнэ хуралдаанай» уриагаар тэрэ үнгэргэгдөө. СДПГ (ГДР), христианско-демократическа союз, «демократическа добтолго» өөhэд өөhэдын урия лозунгнуудые гаргаа hэн. СЕПГ—ПДС-ые тарааха эрилтэнүүдтэй транспарантнуудые митингдэ хабаадагшад барижа ябаба. Ондоо hанал бодол баримталдаг хүнүүдтэ тэдэнэр эбсэшэгүй байhанаа харуулаа. Ниилэн нэгэдүүлгэ тухай эрилтэнүүдые буруушааhан хүн бүхэниие тэндэ байгшад шоо үзэhэн, шобто хараhан байха юм. Ушар ёhо ойлгохо уриануд дуулдангүй шахуу үнгэрөө. Шэнэ түхэлэй фашис ёhоной «республиканецуудай» партиин эдэбхитэд листовконуудые тэдэнэртэ тарааhан байгаа.

Социал-демокрадууд Потсдамда жагсаал үнгэргэбэ. hунгалтын урда тээхи тэмсэлэй үедэ ондоо hанал бодолтой демокрадуудта тэсэмгэйгээр хандахыень, гэбэшье хархис этэгээдүүдэй ябуулгануудта харюу үгэнгүй орхихогүйень тэдэниие уряалба.

ТОЛИ

ХЭНЭЙ ХАТУУ ГАР ХЭРЭГТЭЙБ?

НАЯН табан оной апрельhээ хойшо манай ажабайдалда шэнэдхэлгын hэбшээн үзэгдэжэ, олон юумэн шэнээр удхалагдажа, хүн зоной hанал бодолшье хубилжа байнхай. Ажабайдалай, хүн зоной политизаци гээшэ үдэрhөө үдэртэ үргэдэжэ байна гэжэ түбэй газетэнүүд тэмдэглэнэ.

Гэхэ зуура И. В. Сталинай ябуулhан үйлэ хэрэгүүдтэ хүн зоной хандаса адли бэшэ. Зариман тэрэниие нохойн эдихэгүйгөөр хараана, үзэлэй муухайгаар дүрыень зураад, газетэдэ, журналнуудта ниитэлнэ. Нүгөө заримшуул Сталиниие үмөөржэ, үйлөөрөө болсэдоно.

Энээнhээ уламжалан, бага ябахадаа, фронтhоо бэшэhэн хүбүүдэй бэшэгүүдые эхэ, эсэгэдэнь уншажа үгэдэгөө элеэр hанаадхидагби. Дүбсэл ахайтан гэжэ үбгэн хүгшэн хоёр Эгэтын-Адагта ажаhуудаг hэн. Хэнзэдэжэ гараhан гансахан Цыренжаб хүбүүниинь фронт мордонхой байгаа. Хаа-яа уулзахадаа, намайе гэртээ абаашажа, хүбүүнэйнгээ бэшэг уншуулха. hүүлшын бэшэгые олон удаа, сээжээр мэдэхэ болоторни уншуулаа бэлэй.

«Аяа хайратайгаар hанагдаха эжы баабай хоёрни! Уулзаха сагнай ойртожол байна, хүлеэжэ бү ядагты. Сталин баабайнгаа зарлигые дүүргэжэ, фашис муухай дайсадые эшээн соонь дарахаяа үдэр hүнигүй намнажа ябанабди...» — гэжэ 1944 оной декабрь соо бэшэhэн байгаа hэн. Тэрэниинь би Нарhатын hургуулиhаа зунайнгаа амаралтада бусахадаа, үбгэн хүгшэн хоёрто хэды дахин уншажа үгэhэн хүм. Дайн тараhан байгаа. Үбгэн хүгшэн хоёр үгы хүбүүгээ үдэр hүнигүй хүлеэжэ, үрэ зүрхэеэ хэды ехээр үбдэхөөгөө hэн хэб, хүлеэ хүлеэhээр лэ, хада гэртээ харяа hэн хал даа гэжэ мүнөө hанахадаа, досоом үйтаржа тэсэшэгүй болошодог.

Лейтенант-танкист Цыренжаб Дубсылов Кенигсберг (мүнөө Калининград) шадар болоhон гал ёхэ байлдаанай үедэ хамта ябаhан нүхэдтэеэ танк соогоо шатаhан гэдэг. Яhаниинь тэндэхи аха дүүнэрэй булашада хүдөөлүүлэгдэhэн юм ааб даа...

Гэнтэ түбидэ үзэгдөөгүй эди шэдиин хүсөөр Цыренжаб аха амидыран бодошоо гээшэ hаа, «агууехэ заяагшын» шуhата хэрэгүүд тухай, ямаршье гэм зэмэгүй хэдэн сая хүнүүдые саазалжа, үгы «хиинэн» тухай мэдээд, юун гэхэ hэн хаб?..

«Сталинай түлөө! Эхэ оронойнгоо түлөө!» гээд лэ, шүдөө зуун, даляа хумяад, эдишэ тээшээ шуумайhан бүргэд шэнгеэр добтолгодо ородог совет сэрэгшэдhээ залуу буряад хүбүүнэй илгардаггүй байhаниинь ойлгосотой. Тэрэ үеын хүмүүжүүлгэ, сталинска сурталай идхамжа хүниие хүн дүрсэтэй — малгайтай мал болгожо байhан байгаа гэжэ мүнөө гүйсэд элирэнхэй.

Арад зонhоо, түби дэлхэйн олониитэhээ тон нюусаар фашизмын удамаршадтай хэлсээ хэжэрхёод, тэрээндээ тушагдажа, дайнай аюулhаа Эхэ ороноо, хүн зоноо аршалха хэрэг үүсхэхын түлөө эрид хэмжээ абаагүй хүнэй нэрые орголдон, байлдаанда ородог байhан хүбүүдтээ мүнөө хараа буухаар! Цыренжаб Дубсылов шэнги, эхэ эсэгын гансахан хүбүүд хэды олоороо hалааб!..

Энээниие hайн ойлгожо байгаад, Сталинай шуhата хара гэмые мэдэхэ болоод, үшөөл тэрэниие «бурхан» болгожо hуудаг хүнүүдтэй ушархадаа, Цыренжаб Дубсылов мэтын хүбүүдые ээлүүдгүй hанахаш.

— Урданшни хамаг юумэн хуу гуримтай байгаа. Мүнөө юун гээшэб? Хүн ахатай, дэгэл захатай гэжэ мэдэхээ болёо. Гурэймнай засагта, юрэдөөл, хатуухан гар хэрэгтэй даа, хатуухан! Мал шэнги маниие захадахал хэрэгтэй! — гэжэ hаяхан Хоридо намтай уулзаhан нэгэ нүхэрэй сүхэрхые дуулаад, одоо хуухымни үhэн үрзыгөө.

Зонхилолгын, ташуурдалгын, хубхай захиралгын засагые үгылжэ байhан тэрээхэн хүн өөрынгөө үедэ Сталиниешье, Хрущевыешье, Брежневыешье ганса hанаандаа хараахыса хаража ябаhан хүн байха. Энээн тухай өөртэнь хэлэхэдэмни:

— Яагаа hөөлхэнөөр хүнэй досоохиие таадаг хүн гээшэбта? Нээрээл хэлээт! Яагааб даа, дайн соогуур, дайнайшье hүүлээр гансахан үнеэтэй аад лэ, эжытээ 12 килограмм тоhо, 60 килограмм мяха, 50 монсогор үндэгэ, ноохо, 200-гаад түхэриг мүнгэн налог түлэдэг байхадаа, үхибүүншье ябаа hаа, эжыгээ хайрлажа, ганса hанаандаа Сталиниие нилээхэн харааhан байхаб. Угайдхадаа, эсэгэмни хамалганда ороhон юм гүб даа. Барhан, түрмэдэ наhа бараhан байгаа hэн гээбы даа. «Наhа бараhан хойноньхэрэгынь сагааруулагдаба» гэhэн саарhа табин долоон ондо абаа hэмди. Тэрэ саарhа абаад, эжымнишье удаан ябаагүй hэн,— гэжэ тэрэ хүн хэмэгаа хөөрөө бэлэй.

«Доодо түбиин улаан хорхойнуудай зяг ааша берагдахагүй»,— гэжэ огторгойн тооноhоо Газар дээрэхи хүн зоной хёморолдоос Наран хараад хэлэhэн гэлэй гэжэ арад зоной сэсэн үгэ бии агша. Үнэхөөрөөшье, амаа үдүүлhэн шэнги, hаяхан лэ болотор hанагшаяа хэлэхэ аргагүй ябаhанаа мартажархёод, ёhотой эрхэ сүлөөгөө зүбөөр хэрэглэжэ шадахагүй, «Эхэ оронойнгоо hандаржа доройтоhон экономикые өөhэдhөөмнай ондоо хэн өөдэнь татахаб?—гэжэ ооhэдөө өөhэдhөө хатуугаар асуугаад, үсэд нэтэрүүгээр ажаллахын оронд, **засагай хатуу гар** үгылжэ байхамнай хайшаа гээшэб? Ондоо зарим республикануудайхидал өөhэд хоорондоо хёморолдонгүй, урда урдаа дааhан ажалдаа харюусалгатайгаар хандажа, одоол өөhэдыгөө мал болгожо дорсойлоод, захадууhа хүлеэнгүй, өөр өөртөө өөр өөрынгөө хатуу гарай засаг барижа, hайнаар ажалаа бүтээел гэжэ урялхаар байна. Засагай хатууе, загаhанай хяларые үзэхысэ үзэгдөө, өөhэдөө өөhэдтөөл хатуу эрилтэ табидаг болоё! Хүн ахатай, дэгэл захатай гэжэ мэдэдэг байхаар залуу үетэнөө, үри бэенэрээ хүмүүжүүлэе! Юумын үнгэ үзөөгүй үтэли зан харуулангүй, ёhотой демократи, тэрэнэй аша үрые зүбөөр эдлэжэ hураа!

Ц. ДОНДОГОЙ.

Январиин 21-нэй «Буряад үнэн» газетын мэдээсэлдэ областной комсомолой XXXIV конференцидэ үгэ хэлэгшэдэй тоодо П. Шаблин республикын буряад соёлой түбэй түрүүлэгшэ гэжэ дурдагданхай. Энэмнай ехэ гайхалтай. Хэнэй үүсхэлээр республикын буряад соёлой түб байгуулагдаhан гээшэб! Соёлой министерствын хажуугаар баhа ямар соёлой түб байха юм! Тэдэмнай юрыншье бэшэ «буряад соёлой түб» гэжэ үнэмшэлэгдэнэ. Буряад зоной соёлой түб гээ хадаа энэмнай буряад зоной үмэнэhөө тогтоогдохо болоно гээшэ ааб даа.

«Буряад соёлой түб» тухай

ХУУРМАГ ТУШААЛ БЭШЭ ГҮ?

Иимэ түб бүгэдэ буряад зоной соёл хэрэгтэ хабаатай, зоной мэдэрэлтэй, уялгатай, харюусалгатай түб болохо байна гээшэ. Энэ ушарhаа иимэ түб республикын ниитын зүблөөноер эмхидхэгдэхэ, уласайнгаа тусхай засагта бүридэлдэ орохо ёhотой гэжэ hанагдана.

Энэ хэрэгтэ арад зонойнгоо түүхэ, ёhо заншал, хэлэ бэшэг, уран зохёол, хүгжэм соёл мэдэхэ мэргэжэлтэд, эрдэмтэд, хото хүдөөгөөр ажаhуудаг хүн зон, эдэбхитэд хабаадаха ёhотой гэжэ hанагдана. Иимэ түб тусхай захиргаанай эмхитэй, уставтай байха болоно. Тиихэдэ юундэ түбэй түрүүлэгшэ гэжэ дурадхагданаб! Захиргаанай гэдэг бэшэ юумэ гү! Жэшээлхэдэ, правлениин гү, али соведэй гү гэхэ мэтээр. Иимэ түб хэнэй ударидалгада, хаана тогтоогдоо гээшэб! Хаанаhаа мүнгэ салин зоери абадаг юм! Нэгэ хэды хүн М. Горькиин нэрэмжэтэ республикын библиотекэдэ суглараад, хэндэшье соносхонгүй Буряадай соёлой түб тогтообобди гэлсэhэн юм гэжэ дуулаа hэм. Ниитэ зоной хабаадалсалгагүйгөөр хэhэн hэдэлгэ хадаа манай буряад зоной соёлой хүгжэлтэдэ доохонуур hолилго хэхэ hэдэлгэ гээшэ гэжэ hанагдана.

Иимэ ушарhаа олон ниитын хараада дурадхаад зүбшэн хэлсээ hаа, элдэб янзын түбые тогтооходоо зоной зүбшөөлөөр хуулиин ёhоор, хара амияа хараад ябадаг хэдэхэн зоной эдэбхеэр бэшэ, зоной эмхеэр бүтээдэг болоо hаа, демократиин байдалда таарамжатай гэжэ hанагдаха байна.

Буряад хэлэ бэшэгээ, түүхэ, үг заншалаа ёhотоор мэдэхэгүй зон бүхы арадайнгаа зүгhөө буряад соёл хүгжөөхэм гэжэ hэдээд, эндэ тэндэhээ зоори суглуулаад, «түб тогтообо» гэжэ соносхоод, хэнэйшье хуулита ёhоор бүридхэлдэ оруулангүй, эндэ тэндэ буряад зоной зүгhөө үгэ хэлэжэ ябалга хадаа мэхэтэй ушар гээшэ. Энээн тухай шүүмжэлэн хэлсөөбди. Хүн зон hанамжаяа оруулаг лэ.

Д. ДАГБАЕВ,
пенсионер.

ҮНЭМШЭЛГЭ БАРЮУЛАГДАБА

Манай орон дотор ганса хүнэй hанагшаар бүхы юумэнэй шиидхэгдэдэг байhан hүрөөтэ үе сагта Ага нютагай хэдэн олон зон хардалга гүрдэлгэдэ орожо, хамагдаад, түрмэ сүлэлгэдэ эльгээгдэhэн байгаа. Олониинь хүндэ хүшэр хэhээлтэ дабангүй, ами наhаяа үгэhэн гээшэ. Тэдэнэй нэгэ зариманиинь лэ амидын тамые гаталжа, Ага нютагаа бусаха аза талаантай байгаа гээд тэмдэглэе. Тиигэбэшье, эдэнэр hая болотор олоной дунда омог дорюун, толгойгоо дээрэ үргэнгүй ябадаггүй бэлэй. Ушарынь, аяар холын 1930 гаран онуудай үеэр хамалгада ороhон зониие халтад гэбэл hэжэг түрэнгеэр хараха заншал олоной дунда бии hааб даа.

Гансал хубилган шэнэдхэлгын жэлнүүдтэл үнгэрэн ошоhон үе сагта зүб сэгнэлтэ үгтэжэ, түрмэ сүлэлгын газарта хүсэн түгэлдэр наhаяа үнгэргэhэн нютагайхиднай бүрин эрхэеэ эдлэхэ, бодото нэрээ нэрлүүлхэ аргатай болобо ха юм. Ямаршье гэмэгүйгөөр хардуулан ошогшодой нэрэнүүд элирүүлэгдэжэ, сагааруулагдаба. Энэ талаар Шэтэ хотодо «Дурасхаал» гэжэ нэрэтэй комитет байгуулагдаhан. hаяхан тус комитет тэрэ үнгэрhэн сагуудта хардалгада орожо, хамуулагдаhан зоной нэрэнүүдые элирүүлхэ үүргэтэй секци Ага тосхондо ажаhуугша Лодон Базарович Базарондо «Гэмэгүй аад, хардуулhан хүн» гэhэн үнэмшэлгэ барюулба.

Нүхэр Базарон хадаа, область дотор иимэ үнэмшэлгэтэй 28-дахи хүн болоно. Иигэжэ хүдэр залуу наhаяа холын хойто зүгтэ түрмэдэ үнгэргэhэн нютагаймнай энэ үндэр наhатай үбгэжөөл бүрин эрхэеэ эдлэжэ, ажалай болон Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветерануудтай хамта ниитэ зонойнгоо анхарал оролдолгын аша буянда хүртэхэ хубитай байба. Тон шухалань гэхэдэ, үнэн юумэнэй үдэрhөө үдэртэ мандажа байhанай бодото гэршэ болонол даа.

Б. ГАРМАЖАПОВ,
манай корр.

ЭХЭ, ЭСЭГЭ ТУХАЙ УРДАНАЙ ДУУНУУД

ЭХЫН ДУРДАЛГА

Хүхэрэн байгша хүбшэмнай
Хүтэлөөрөө харгытай.
Хүгшэн буурал эхэмни
Хүнхинэн дурсажа hуубал даа.

Харлан байгша хадамнай
Хаягаараа харгытай.
Хайратай буурал эхэмни
Ханхинан дурсажа hуубал даа.

БУУРАЛ ЭХЭ

Урдахан агуулын оройдо
Оюун номин эрдэни.
Уурагтайхан сэгээ хүхүүлэгшэ
Убсанса буурал эхэмни.
Саадахан агуулын оройдо
Сагаан номин эрдэни.
Сайдамтайхан сэгээ хүхүүлэгшэ
Самган буурал эхэмни.
Хойтохон агуулын оройдо
Хуба номин эрдэни.
Хоолтойхон сэгээ хүхүүлэгшэ
Хайратай буурал эхэмни.

ЭЖЫ АБЫН САЙХАНИИНЬ ГҮ!

Ара Чисаанын усанаас
Адуу малай ундаастай.
Альган дээрээ үргэсэн
Аба эжым сайханиинь гү!
Үбэр Чисаанын уснаас
Үхэр малай ундаастай
Үбдэг дээрээ үргэсэн
Эжы абым сайханиинь гү!

БААБАЙ ЭЖЫ ХОЁР

Ботогон ботогон тэмээндээ
Булгюулхадажа мордолойб.
Баабай эжы хоёроо
Бархируулхадажа мордолойб.
Энгин энгин тэмээндээ
Үдьхилүүлхэдэжэ мордолойб.
Эжы аба хоёроо
Уйлуулхадажа мордолойб.

Б-Б. Намсарайн

БАЙГААЛИ ТУХАЙ БАГЛАА БОДОЛНУУД

МҮНӨӨ энэ байгаали хамгаалга тухай үргэн ута хөөрэлдөөн, тогтоол заабари үдэр бүри гэхээр гарадаг болоо гээшэ. Урданьше, гуша-дүшэн жэлhээ сааша, иимэ ехэ хэлсээн болодоггүй, жэн балай байhан юм. Хүнүүд байгаалиин дунда ажаhуугаад, байгаалиие хамгаалха, аршалха тухай ехээр hанадагшьегүй, байhан юумэн байhаараал байрадаа байгаа ааб даа гэжэ hанадаг, этигэдэг байгаа гээшэ ха.

Манай буряад арадай дунда наhатан үри хүүгэдээ иигэжэ hургадаг, заабарилдаг hэн: талада ургаhан ганса модо отолжо, гэмтээжэ болохогүй, хадын хара шулуу хэрэггүйдэ хобхолжо хүдэлгэхэгүй, бурьялжа байhан булаг, урадхал уhа булангиртуулжа, сайдамнажа, бузар муухай юумэ, шэл амhарта тэhэлэн хаяжа, бузарлажа болохогүй, шорголзоной бута онгилхогүй, шубуунай уурхай эбдэжэ, үндэгэ, дальбараа барижа болохогүй, элдэб жэжэ, томо амитаниие алаха хюдахагүй, үншэрhэн хэнзэрhэн, аюулда дайрагдаhан, гэмтэhэн амитадые хайрлан энхэржэ абарха, хооллуулха, ангаадь гаргаха ёhотой г. м. олон hургаал заабари хэлэдэг байhан гээшэ. Энээниень хүүгэд, залуушуул дүүргэхэ гэжэ оролдодог, сахидаг байгаа.

Ургажа байhан модомнай хүндэшье, малдамнайшье хушалта, хана, шэбээ, ан гүрөөлдэ, шубуу шонхорто байра болоно, тэдэ үдэжэ, орон дэлхэйн баялиг болодог байгаа ха юм. [illegible]эhэн ан гүрөөл, шубуу хүн олзолжо хооллодог, хубсалдаг бэлэйл. Газар дайдые хушан ургадаг ногоон ургамалнай малаймнай хоол болоно, энэ олон ургамалhаа эм домой зүйл абтадаг hэн.

Теэд hүүлэй 30—40 жэл соо байгаалимнай юун боложо байна гэхэбибди? Хаража байхада hүрөөтэй, хайратай даа. Гол горхомнай hабаяа алдажа, ой модомнай гал түймэртэ шатажа, отологдон шэнгэржэ, малаймнай бэлшээри, тала, хаялга, талмайнууд холын хараа бодолгүйгөөр хахалагдан эбдэгдэжэ, хара үрмэдүүл урган, хара hалхинда хара шоройгоор тооhорон байдаг хооhон газар болоно, хараhан газараараа харгы гаргажа, газарай хүрьhэ эбдэнэ, бурьялан гаража байhан булаг, мэлмэрэн урдажа байhан горхонууд шэргэнэ, хатана, харгын барилга. заhабарида гээд, хайр шулуутай мүнсэгэр зохидхон толгой, хушуунуудые эбдэн hандаргана. Зундаа умбан шунгаха сүмхөөгүүдтэ шэл амhарта шэдэн тэhэлжэ, нобшо ноохойгоо гол горхоной эрье руу, улайха харгын захаар хаяжа, урадхал уhатай гол горхондо муухай машинаа угаажа байхадамнай, байгаалимнай тиимэ удаан саг соо гоё hайхан байхагүй, доро[illegible] hалаха бэшэ гү?!

Байгаалиие hэргээхэ, хамгаалха, гоёохо ябадал ехэнхидээ хооhон хөөрэлдөөн болоод hалашана гэжэ hанагдана. hуурин, сэлеэн газарнуудта модо тарилга, сэсэрлиг байгуулга, ехэ харгы зам зүбшөөлэн модо ургуулга, нютаг бүхэндэ амарха, сэнгэхэ парк байгуулга үдэрэй шухала асуудал болохо ёhотой ха юм. Ага нютагта жэмэстэ модо ургуулан үдхэхэ питомник байгуулжа эхилhэмнай ехэ hайшаалтай байна.

«САНХИНУУР ХОНХЫН ШЭМЭГ[ЭЭР]»

СВЕТЛАНА Владимировна Козлова 1933 ондо Москвада түрэhэн байна. М. В. Ломоносовой нэрэмжэтэ МГУ-гай журналистикын факультет дүүргээд, аяар холын Тувые шэлэжэ ерэhэн хүн. «Тувын залуушуул», «Коммунис ажалай түлөө» газетэнүүдтэ ажаллаа. hүүлэй хори гаран жэлдэ «Тувинская правда» газетэдэ корреспондентээр, соёлой ба hургуулиин таhагые даагшаар хүдэлөө.

«Знамя», «Сибирские огни», «Комсомольская правда» болон түбэй бусадшье журналнуудта, газетэнүүдтэ шүлэгүүдынь бэрлагданхай. Түрүүшын ном — «Камнерез» 1962 ондо гараа. Тэрэ гэhээр поэт С. Козлова Тувын номой хэблэлээр, мүн Москвагай «Современник» хэблэлээр хэдэн ном гаргажа үрдеэ.

С. В. Козлова — юhэн үхибүүдэй эхэ. Нүхэрынь, хоёр үхибүүдынь баhал уран зохёолшод юм.

Светлана Козлова тува поэдүүдэй шүлэгүүдые ород хэлэн дээрэ оршуулжа, олоной дунда да[...] юумэ хэжэ байда[г] [...]налист хүн гээшэ.

Оршуулгын, үр[...] ехэ габьяатай бай[...] лана Козлова Тув[...]да, Тувын АССР-[...] дэлмэрилэгшын х[...] хүртэhэн байна.

Мүнөө поэдэй хэ[...]гые уншагшадтаа [...]

ЖИЗЕЛЬ

СССР-эй арадай артистка Л. П. Сахьяновада

Бүхэтэрхэн, хитүүхэн басагахан
Бүтүүхэн юушьеб хүлеэнэ ха —
Үзэгдөөгүй гоё ушарал
Үзэгдэхэл байха
Үдэшэндөө.
Сэсэгэй дэльбын задарhаншуу,
Сэдьхэлынь тэниижэ,
Эльгэ зүрхэндэнь
Этигэл бадарба...

Шулууннаа хатуу бодото юумэдэ
Шулга дайруулжа
Үhөө хяhаа хүлеэжэ,
Үнжэгэн сэдьхэлынь адхалдашаба.
Годлёор ходоро харбуулhандал,
Голоо таталдан атирна,
Гэнтэ ниидэхэ
Гэhэншүү өөдөө hүрэнэ,
Амяа табин,
Алдалхадаа сэхэлдибэ,
Хүроо гү!

Хүлеэхэ юумэ дууhаа гү!
Сагаан шубуун болошоод,
Сагай эгшэниие диилэжэ,
Гунигтай үльгэрhөө сүлөөржэ,
Гурганба,
Голхорhон сэдьхэлээ тэниижэ.
Гарууди шубуунай далидал,
Гарнуудынь хүнгөөр дэбинэл,—
Нуга даража,
Нугарhыень хухалха хүсэн
Мүнхэ юртэмсын хаанашье
Мүнөө үгы!

...hүүлдэнь хүшэгын саана
hэрюухэн халаадаа хэдэрээд,
Эсэнги хүлөө жиигээд,
Эшэмхэй үнеохи басагахандал,
hэмээхэн hуухал.

Үндэр сагаан магнайдань
Үнэтэй болор hубhан яларнагүй,—
Ажалай, зобононой хүлhэн
Аяраа бушхана.
На[х]арай хюрууда —
Наhанай ашаанда даргдаагүй,
Сэсэн омог эхэнэрэй
Сэбэрхэн гээшэнь!

1976.

Уhа ууhандал дуу дуулахаб,
Ундаа хүрэhэндэл хомхойгоор,
Мэлмэрэгшэ мүрэнэй хотирхойгоор
Мэдэгдээгүй нютаг хүрэтэр
Урмашан тамарhандал дуулахаб.
Хүхэбтэр hудаhан соогуурни
Хүрилэн, лугшаагаа зогсоонгүй
Урдажал байдаг шуhандамни,
Ородшье, тувашье дуунуудни...

Сарюунаар харюудань шэнхинээ
Санхинуур хонхын шэмэгээр...

Светлана КОЗЛ[ОВА]

Нарhан тужэ
Налюурта hужаар
Шагнаг лэ hажаан:
hаруул hайхан үдэр бай[...]
hалхин шангаар үлеэжэл [...]
hаршаганан набшаhан үн[...]
hанаандам гуниг асаржа[...]
Ородшье, тувашье дууну[...]
Одомни, дурамни болон[...]

НОХОЙ ХЮДАЛГА

Нохойнууд галзуураа гээд,
Нохойнуудые хюдажа эхилээ.
Буугаар бүудаа,
Бугуулидаа,
Бузараар хюдаа.
Нохойнууд гангиналдаагүй,
Нохойнууд шангаар уйлалдаа —
Нарайхан түлгэдөө ээдhээ нюухаяа
Нарбайтараа үлэгшэн харайгаа.
Яажашье ядахадаа хэрхирээд үзөө,
Яахаяаш ядахадаа зугадан гүйгөө.
Галзууршоол ээднай гэжэ
Галзуурhан хүнүүдhээ
Амяа абархаа нохойнууд
Арилаа hэн hүүл гэрээшэгүй.

1979.

ЭЭРСЭГ

Агаарай сэнхир
Алтан элшын зүүгээр логшоотой.
Ээрүүлшэн
Эрьесын нарихан утаhые
Эхэ газарайнгаа голдо орёоно.
Түби дээгүүр мүрэнүүд урдана,
Түб хотонууд оршоно,
Ногоорно тарялан, нуганууд.
Ноohoёо ээрэжэ, hамгад тухагүйнүүд,
Түби дэлхэймнай
Ээрсэг мэтэ
Эрьелдэнхэй.
Үхибүүдые түрэ,
Үбгэнөө эдеэлүүлэ,
Ээрэжэл бай ноohо —
Энэ юртэмсын жама ёhо...
Замбиин дайдаар,
Заяата хүнүүд дээгүүр
Замбуулинай онгосо хүнхинөө.
Эхэнэр зангаар тэрээндэ
Эхэ га[...]
Үльмы[...]
Үндын[...]
Үлыжэ[...]
Замбу[...]
Замаар[...]
Үхибү[...]
Үдэжэ[...]
Үнөохи[...]
Үлзы[...]
Үүлые[...]
Үзэгдө[...]
Үлылд[...]
Үүрэй[...]
Газар[...]
Гадаа[...]
Газар,[...]
Замбу[...]
Зам-са[...]
Томо [...]
Толоро[...]
1963

Газаа январиин янгинама хүйтэнэй боложо байхада, сэсэг ургуулагша Н. К. Шевцовагай (зураг дээрэ) сэсэрлиг соо зунай зулгы зохид байдал оршоно. Городые ногооруулгын ажахыда сэсэгүүд түлэг сэсэглэжэ эхилээ. «Эхэнэрнүүдэй Мартын 8-най hайндэртэ бэлэгүүдые бэлдэжэ эхилэйхэйбди,— гэжэ Наталья Константиновна хөөрэнэ.— Нарцисс сэсэгүүднай hаяар hалбаржа эхилхэнь.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

Совет Россин арадуудта КПСС-эй ЦК-гай Россин бюрогой, РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй, Министрнүүдэй Соведэй хандалга нэгэдэхи хуудаhанда тунхаглагдаба.

hунгалтын үшөө нэгэ шата дүүрэбэ. Буряадай АССР-эй арадай депутадуудые hунгаха hунгуулиин түбэй комиссиин заседани дээрэ Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадуудые бүридхэлдэ абалгын дүнгүүд сэгсологдобо. Энэ дүнгүүд тухай газетэ иигэжэ мэдээсэнэ: «Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадуудаар 460 хүн бүридхэлдэ абтаа. Тэдэнэй арбан нэгэ[...]ниинь бү[...] дүрбэнии[...] лээр тэм[...] гаа мэдүү[...]

Улаан-Ү[...] ной эне[...] түлишэ [...] луулха т[...] да гараhа[...] тын яажа[...] Натаев х[...]

Хүн бү[...] өөрын х[...] hуурин х[...] даа хүгж[...] тоологдо[...] илангаяа [...] нүүжэ [...] Теэд мүн[...] болоо бэ[...] танууд тү[...] шэнэ бай[...] понденци[...]

«Субб[...] дүрбэдэх[...]

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35—Гэрэй академи. 10.05—Ород арадай дуунууд. 10.20—«Манай саад». 10.50—«Хүн. Газар дэлхэй. Юртэмсэ». 11.50—ФРГ-гэй «Байер» фирмын эрэшүүлэй хоорой концерт. 12.20—«Ан амитадай аймагта». 13.20—«Вызываем огонь на себя»—4 серитэй уран hайханай фильм. 1-дэхи, 2-дохи сери. 16.05—«Худалдаа наймаанай вестник». 16.35—«Спектр». 17.05—Мультфильмнүүд. 17.20—Парти тухай хөөрэлдөөн. 18.20—Арадай уран бэлигэй телепрограммануудай «hолонго» гэhэн уласхоорондын VIII фестиваль. 18.45—Уласхоорондын шэнжэлэл. 19.30—Леонид Быковэй фильмүүд болон рольнууд. «Ссора в Лукашах». 21.00—Гэр бүлын викторина. 22.00—Время. 22.30—«Телевизор харагшадай анхаралда». 22.55 — «Наадыш, гармонь!» 00.10—hүниин тэнгэй урда ба hүүлээр.

ХОЁРДО[ХИ ПРОГРАММА]
МОСКВ[А]. [...] гимнасти[...] в спину» [...] фильм. [...] дээсэл. [...] танда [...] 13.00—Н[...] харилсаа[...] даар пу[...] жуулга. [...] хилхэ сл[...] лэн». 15[...] до»—Со[...] «Юрмал[...] фильм. [...] В. Кикта. [...] кэнүүд. [...] монов. [...] согты, [...] клонени[...] лог ж[...] фильмүү[...] органна [...] дэ муль[...] рилин. «[...] 23.40—Х[...] 00.30—«[...] церт. «[...] ки»—ура[...]

Кино, театр

Театр оперы и балета
«Кармен»— в 19.

Бурятский театр драмы имени Х. Намсараева
Т. Миннуллин. «Үлгын дуун» (колыбельная)— в 19-30.

Русский театр драмы
«Волшебник изумрудного города»— в 12, «Акселераты»— в 19-30.

«Дружба»
«Три толстяка»— в 9-40, «Жикина династия»— в 11-30 13-20, 15-10, 17, 18-50, 20-40 (удл.)

«Родина»
«Раз, два—горе не беда»— в 10, 16, «Брак с выходными днями»— в 12, 14, 20, 21-50, «Маленькая Вера» (2 с.)— в 17-40.

«Прогресс»
Красный зал —«Жикина династия»— в 9-30, 11-10, 12-50, 14-30, 16-10, 17-50, 19-30, 21-10 (удл.). Зеленый зал —«Хон Гиль Дон»—в 9-40, 11-30, 13-20 «Любимый Р[...] 17-50, 20[...]

«Эрдэм»
«Приклю[...] варда, [...] гварди[...] первой [...] безумны[...] ный, бе[...] 15-50, 18[...]

«Октябрь»
«Счастли[...] 40, «Жи[...] 12-30, 16-[...] и закон»[...]

Видеоза[л]
Сборник [...] Леополь[...] дело», [...] ние»— в [...] гия жен[...]

«Восток»
«Летели [...] 30, «Од[...] «Байкал» [...] Мультфи[...] зиня»— [...]

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная —2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров — 2-67-81; корректорская —2-33-61; выпускающие —2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск — 35-73, п. Хоринск —55-6-99, г. Закаменск —31-61, п. Кырен —91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия —2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана ре[спубли]канской типографией [Госкомиздата] Бурятской АССР. [Кор]ректор 2-40-45. Н-03321. Заказ № 22.